

ЈЕДНЕ МЕЂУДНЕВИЧКЕ СУБОТЕ

(ПИСМО ИЗ НИША)

Јелена Јов. Ђимиријевића

(СВРШЕТАК)

Мила моја Ж.,

Ходајући мислим на минуле јесени, што беху још првих година кад у Ниш дођох. Све бејаше веома јевтино. Сад купих седам-осам кила грозђа, а онда... Узме се по петнаест-шеснаест ока од једном, и за све то да се циглих осам гроша...

— Ју, дивних дуња! — узвикну г-ђа Н., лупнувши ме по плећима и показујући ми котарицу с гуњама.

— По што дуње, тетка?

— Динар, невестичке... Заш' се не погледаш, две ти очи? Постара си од мене најмање, најмање не 'шес' године, а викаш ме тетко!

— Ју! Чујете ли је?

— рече г-ђа Н. и узме се смејати, премда, смех јој не иђаше од срца.

— Мори, чујеш ли: безбел мислиш да си невеста што си турила теј перушке на шашир?

Нас две пођосмо даље.

— Обрни се, две ти очи! Ту си оскубем овуј моју кокошку (ту диже у висе једну ђубасту коку, показујући нам је) та кад си туриш њојну перушину на главу, ћеш си прилегати на девојчици, неје на невесте.

Одосмо не осврћући се. А кад пред нама, стоји старац, сељак и нешто се љути на једну булу, да му већ и вратне жиле набрекне од силне вике.

— Шта је, ханум? — упитах ту булу.

— К'зардаш'м (сестро), да се чудим што је. Стадо си при њег', па си убавачко реко: „Кол'ко даваш тој пилич, чичо?“ Она па вика: „Сто и десет паре.“ Ја па на њег': „Много је.“ — Ништооб, погоди се. К'д ја

узе пилич, он стаде да вика и да ме чини резил! А заш' се срдим да се чудим. Емен: „Заш' си ми рекнула чичо? Па заш' да ми рекнеш чичо?“ Ууу! Амај, Јараби!

— Е па јес' — умеша се старац — заш' да ми рекнеш чичо? Заш' сам ти чича? Да ли сам, чувал ме Бог, брат на татка ти или ти на свекра? Како могу да биднем ја Каменичанин брат на Турчина, душманина, што ни у његово царство зулум правеше? А?

— К'д не искаш да си чичо, не можеш да биднеш ни чорбаџија, ни господин... ништо неси — изговори була љутито, па оде, не осврћући се више на вику уврћена старца, Србина.

— Куде ли је, Бошке, невесто, онај Ибрахим, син на мувташ-евендију? — упита једна старица из Драшкова Кутине главом мене.

И ако није мувташ ефендијин син, већ... Сетила сам се за кога пита, те јој казах да је са својим харемом у Турску отишао. Отишао је, а није рекао — ни он ни његов харем — ни кому збогом; то јест, није потражио ни од кога, по турском адету, хајал (просто).

— Оће ли се врати из Турске?

— Неће. Отишао је „с кућом“.

— Туго, тужице!.. За тој је излегао из Ниш, како нас из кочину. Нек' су му арам, да Бог да, онеја три

вреће брашно, бело како снег, што га је од нас узел, а неје платио!... А овамо кад дође: „Дајте најубаво брашно, па ћу ви ем платим колико је право, ем ћу ви донесем на девојчици пешкеш“. Пешкеш! Море, кој му је тражио пешкеш! Ко је тај нашинац, што је видео од њија фајду тике *а онакој*? А?... Убио га Бог, да га убије! Амин, да Бог да! — за толику муку, сестро, што сам и ја и домаћин ми и чеда ми тегљили, дор си је брашно дошло у вреће... А и ми, да рекнеш, несмо толико ники сас мила, сас паре, неје, — говори, куке старица, а пред моје умно око изиђе једна капарија од жуте вунице, па „мендил“ од мола, тула, шта ли је, везен црним

† ЈОВ. БОРЧЕВИЋ СРПСКИ КЊИЖЕВНИК

јбришмом, чија је вредност 100 пр., и словом сто пара (разуме се чаршијских). Видех две плаве, свилене с медама кесиде, једна за дуван, друга за сахат. Но ово, морам признати, није поклон или спомен, него — мито. Подмити ме једна, да би ми човек молио некога из окруженија суда за њена агу, који допаде затвора због... већ се и не сећам чега је ради био затворен. Па ми паде на памет и један велики сахат најлепших и најкуснијих татлија, што се праве од туцана пиринца, а зову се по турски: везир-пармаг (везилов прет), јер су дугачке као прсти каквога везира... мање, или по више, по доле! Боље да речем, као прсти кадије... А зашто су ми послате те лепе татлије? Да отидем дилбер-хануми те да јој скувам слатко; јер оне воле наше слатко, али га не умеју кувати. И најпосле, сетих се рубица, које ми буда поруби „за хатар“ једно јутро, а пред вече истог дана посла ми по својој слушкињи нешто нембе (ружичасто). О кад видех из далека нембе боју, како ми беше пријатно! Радознала сам: шта ли је.

— Моја ханума пратија памук, да исплетеш на агу чоране, — говори слушкиња, пружајући ми „штринглу фула“.

Чаране! Па још аги! Браво!

— То је за рубљење марамица, је ли?... Е па лепо. Кажу хануми нека пошаље памук Стураники, јер она плете лепо; а ја ћу дати хануми по што буде погодила да јој се исплету за агу чаране.

Узгред буди речено, да бих имала штогод од њих за успомену, поклањам им чешће то ово, то оно, па...

Чини ми се да од нас радо примају, а „без рачуна“ не дају. Јер ако која наша добива од була пуну тепсију баклаве о Божићу и Ускресу и почешће разних татлија, ако јој се пошаљу кадифели-јастуци, везени машином што скоро изиђе, или каквим турским везом, мора да јој је муж у суду или полицији, камо многе каде заради мила и новаца посла имају, ако не главна, а оно каква споредна чинија. Прими ли, по несрећи, која од Турчина обоце, бисер, грану од елмаса; даде ли се кому на пешкеш плац за кућу, иди тако штогод, е ту... Ако не умеш ти погодити, без сумње ће погодити асталче. Питај га!...

Но ако се шаље о Божићу и Ускресу тепсија баклаве Нишлији, нека се не тумачи рђаво. То му је пешкеш за дочекивање у винограду, куда хареми радо одлазе и остају, каткад, као гости каквога чорбације, по два три дана, па и више.

Дају даре и поклоне међусобно једне другима, деле милостињу својима; имају срце, не варају се, али више за оне, који верују хак-Мухамеда...

— Госпо, — трже ме из мисли она из Драшкова Кутине. — Ми па туј веру ич не жалимо. А ники Нишлије... неје, Нишлике: „Нам' си ни је у Турци добро било.“ Ама које викају?... Знајем ги све... Викају, ете, оне, што чуру и збору турски како апаме (хануме). —

Још ми не бејаше девојке од куће, те приђох једној што држаше на руди котарицу јаја. Ово је лепа, врло лепа цура; висока је и једра; очију је црних и крупних а трепавица дугих; одевена је лепо, чисто; накинута је, набељена... Зато што је овозико лепа и набељена, сетих се да је Сићевка или Кнез-Сељанка, јер сам видела, е је у та два села веома лепо женскиње, а и бели се.

Ја је упитах по што даје јаја, а она удари у кикот, говорећи другом девојчету, што стајаше крај ње с ћурком у руци:

— Ја, мори Лепо, ја! Ми мислимо да неће да види нас, а она виде чак сепетку и у њума јаја.

— Видиш ли овој? — рече она друга смејући се, па подиже ћурку у вис.

Мени јурну крв у лице, налутих се, изустих доста гласно:

— И ви сте ми неке вајне девојке! Срамота!

— Срамота! Срамота! — умеша се један Нишлија. — За говеда ли је српски влас? — куде ли ви је Бели Мемет? Он беше на вас, селци, влас, Бог...

Застидеше се обе цуре. Оборише и очи и главе.

Ово ми је било доста.

— Кажите ми што сте се смејале?

— Заш' си турила окалке?... Заш' злакобин? — промуца она лепа.

— Што ће то?

— Па ништа, тек... Окалке ти црне, те ти се очи не виде... Заш' злакобин?

Тек што погодих с њом јаја, повуче ме за сукњу једна баба, сељанка, шапћући:

— Ела да пазаримо. Имам, да прошћаваш, две-три јајцети.

— По што их дајеш?

— По колико си узимала? Не ли видо куд узе.

Ја говорим, а она:

— Ево ти и моји две три... Стани пред мене...

Чучну и узе се осиртати, шапћући:

— Сакутај ме сас твоје сукино, жив ти Бог!... Јајца су ми убава... У пазуке су... Пуста трошарина!... Једва се сетих шта је. Укријумчарила их.

— Не ме кажи, жив ти Бог! — рече, па узе бројити: пладо, две, три, итд.; и наброји, ни мање ни више, четрдесет и три!

Нишлике имају обичај рећи: пе' шеснаес', два' триес' (петнаест, шеснаест, двадесет тридесет); а овој од три, изиђоше из „пазуке“ четрдесет и три!

Па зар да је прокажем?...

Пре него што ћу ја оставити Паша-Џамију, поразговарах се с Кутником Стаменом. И она је пријатна као и остале њене сељанке. Еминова Кутина је близу, грађани је походе сваки дан, нарочито у лето и мило, рано пролеће, кад испвета оно силно воће по селу и ономе вотњаку.

— Извол'те милерама, госпо, — рече једна крупна, црномањаста Банајанка. — Госпо! Госпоја... па изговори моје име.

„Откуда ли ми, Боже, чак и она зна име?“ — мислим, а она изненађена што је не познајем, вели:

— Како ме не бисте познавали, Бог с вама?! Ја сам Тодина мајка, касти оне Тоде, што беше код госпоје у служби. Зар се госпоја не сећају? Та она мала, лепа Тода, знате, што ускочи за Совринога Пају.

У зло доба сетих се једне дванаестогодишње гаравуше... Било је то давно врло...

Нуди ми и „бутера“ и вели, да оно једно парче на листу кошта — само шесет пара.

— *Avec la feuille ou sans?* — упита *madame X.* подругљиво, пролазећи мимо мене и пуницу „Паје Совринога“.

Похитах одавде чаршијом, а чирачићи само тек из-
летају из дућана и вичу:

— Ела, стринке! Ела, невесто! Ела цветови, убаве
игличке, шушкаве шамије, стамболска басма! Елате!

Минух и мимо ону пијаву где се продају земљани
судови; упутих се Арнаут-Пазару, и већ замирисаше
ћеваџићи, како би Нишлије рекле, — мани се!

И овамо је селака много, као на Паша-Џамији,

и хвалећи панталоне, блузе, шајкаче, „госпоцке аљине“,
жакете, ципеле, јер је све, веле, красно, дивно, ново, без
икакве варанције.

Промувах се, како рече она бедница на Паша-Џа-
мији, кроз селце, а њих је толико, да кад би плуснула
киша, не би пала на земљу, него на народ (тј., ако се не
би склонно).

И стигох на средину Арнаут-Пазара.

БРАНКО РАДИЧЕВИЋ извајао Ђ. Јовановић

само ми се учини да је све скупље. На углу Арнаут-
Пазара, пред „Цветковом фурунџиницом“, поседало је
малеских сиротих жена; свака је од њих раширила пред
собом бошчу с платном или чарапама, везом или чипкама.
Овде су и старудинари, телали, како ли да их назовем,
Цигани. Зову пролазнике, као оно чирачићи, нудећи им

— Ела, госпоја, извол'те, алевни френци! — виче
један, видећ да сам застала крај коша пунога патлиџана.

— Извол'те! И у мене има црвени параџиз, зрез,
ја какав је! пун сас софт! — говори други и раздвоји
један патлиџан.

По што кило?

— Е овуј годину неје како другу. Грош кило! Грош! Грош! Ајдете, госпоје!

— У мене триес и седом паре! Елате! — виче онај први.

Купих само једно кило за ђувеч, јер сам с „парадајзом“ готова, од овога по грош, јер ми се учини да је бољи, без сумње, што је три паре скупији.

Оставих ове, на одох тамо где је наприка за туршију.

— Ела, госпоја, ела! Ја ги! ја ги! Жуте како лимон а благе како шећер!

— Наприка као шећер!

— Две ми очи, јес! На прекрши једну — пробај!... Дај, у што ћеш? Колико да избројим?... Иљад, две, три, — говораше један бантован, узимајући по пет од једном.

— По што стотина?

— Шес' гроша... Овуј годину неје како у друге срећне године.

— Нећу од тих. Скупе су.

— Право, што ће ти којекакве измотације, кад су и овеј просте убаве, — големе: ће да стане у једну — кило принач... Четири гроша стотина.

— Мало мање. Али право да кажем и ове су скупе.

— Што викаш скупе, молим вас?... Пуста Нишава беше ми све однела, само ми је земљу оставила.

Купила сам од њега наприку, па и при лук. Његова жена сложи у кош све лепо... ама ко ће понети! Но у Нишу је за то лако: носача колико ти је воља.

— Ене га Јован! Нека ти понесе кош Јован Батерија, — рече бантованова жена, па привика:

— Јоване! Батерија! Батерија бре! Ела!

Приђе један сиромашак у издрту дугачку капуту, опасан конопчићем, алатком својом.

— Колико тражиш, да ми понесеш овај кош?

— Куде ти је кућа? упита он озбиљно, испренив се некако чисто достојанствено.

— У Београд-мали.

— Шесет пара, — вели он кратко.

— Ја мислим да ће ти доста бити грош.

— Грош! — узвикну он чисто промукло. Па кад стаде да гестикულიше и да виче: Грош! Грош! — просто страха. — Грош! Могарац ли сам, вол ли сам те да потегљим толико на грбину за грош! Грош! Грош! — па дочепи шајкачу с главе и луни је о земљу колико може.

Ја се просто убезеких од ове напасти, и чисто са страхом упитах бантованкицу:

— Да није луд?...

— Јок, није луд. Не ли ти реко — Батерија.

Батерија оде, пуцајући из свих шест топова, а мину поред нас други, много старији од Батерије, али судећи по његовом изгледу и „телесну саставу“ рекло би се, да би могао понети на леђима много већи терет од овога коша с луком и наприком.

— Чекај да зовем овога. Ово је Митко Старо Сирење... Митко! Митко!

Ништа.

— Старо Сирење.

Овде се намах стаде освртати, па кад онази ко га зове, врати се.

— Хоћеш да ми понесеш овај кош?

— Заш' на да не? — одговори он доброћудно.

— Колико тражиш?

— Куде ти је кућа?

Ја казах.

— Два гроша.

— Какви два гроша! Грош, доста је.

Он упр поглед у кош, почеша се за врат и отеже:

— Пеки-и-и!... Мало много, ајде да се пазари. И узе дрешити конопчић с паса, и везивати њиме кош.

— Зашто те зову Старо Сирење? — велим ја. А он:

— Кооој? Не би овој зборно пред твоје лице, па да ми дадеш динар.

— Динар ти нећу дати; али ипак добићеш бакшиш... Кажи.

— Море, што се вика то неје за бакшиш, ного... знаш, срам имам... Како да зборим... Несам ја так'в човек.

— Заш' кришиш ђердан (тврдиш пазар)?... Заш' се млатиш?... Причај, тако ти живо Јолче! — вели бантованова жена; а Старо Сирење:

— У мори Сико, па ти! Немаш деца, па не знаш како срце боли... Заш' ме закле у Јолче?

— Е тој ти је. Саг теја, не теја, мораш да кажеш.

— Заш' ме викају да се чудите и кретите. Тој су ми нап्राјили моји душмани, коцкари, суртуци, баш не-су, да викате, домаћини и чорбаџије. Дуго се један дан, лете, како сваки пут — рано, итајећи да ме не затекне сунце у легало; јербо и једно пице, ете, па се рано дигне та поје. Кој се рано дигне, викају, срећа му расте. Па и мене, виш, како је пораснула — добија сам презиме, па виће при мене ће си је дор ме не понесу у Горлицу. Дигаја сам се рано, понеја сам мало железор и једне гизија шалваре, што ми даде једна чорбаџика, да ги продадем; пројдо при дућан па Жалну Врбу, па стадо да зборим сас једну младу удовицу... Истина убави беше, ама зар сам ја тај човек... у-у-у! чуваја Бог!... Ја зборим, а два суртука, туј пред дућан па Жалну Врбу, видоше, па мислејећи што си немам домаћицу, да сам так'в, та си звикаше, смејајући се од с'в глас:

— Бре! Ја га Митко!... Митко Старо Сирење!... Старо Сирење... Ђојам ја сам онак'в какво је старо сирење, кад си је у њега турено салте мрвка сол... Угуреузи и могарац! Бог да ги убије, да би ги убија! Суртуци!

Из његова приповедања видело се да га ово боли. Па ипак ево где се осврне тек онда, кад га зову тим „презименом“ његовим.

— Море што има у Ниш чанкуни, мани се! — рече Старо Сирење јетко, па чучну те намести кош на плећа.

Платих му, и дадох му бакшиш, па га испратих с девојком, а ја пођох као моје суседе буде ногу пред ногу.

Како се обрадовах кад сретох једну своју стару познаницу, баба-Сику. Красна ти је душа та баба-Сика! Мала је и пуначка, а носи се као и остале старе Нишлице. Ситни, ситни кад иде, између пета би јој стао чеперак а палцеви се готово додирују.

Кад ме познаде, поздрави се са мном и рече:

— У Ниш ли си, мајке? А не знам кој ме превара што си божном у Београд.

— У Нишу сам, баба-Сико.

— Ако. Куде ћеш поарно и да најдеш. Овде си научена и ти сас нас и ми сас тебе... Па јоште како ми си? Ни' чини господи?... Ама заш' си, ћерко, у црно? Од моду, ели, чуваја Бог!...

С тужним јој срцем и уздахом казах јаде, а она:

— А, лелке!... Њума Господ нек' прости, а тебе и домаћину ти нека си је живот и здравје! Ја и твоја мајка одамо смо за тамо... Кешке (камо срећа) да сам умрела... Господу нека је фала, салте што смо здрави, а за друго ич не питај.

— Зашто, баба-Сика?

— Заш! Зета ми, не ли си чула, па искараше (исте-
раше). У началничесто неје виће.

— Где је сад?

— У Ниш си је, при трошарину ника чивија...
Па ми дојде да вијем, вијем како кукавица, јербо ме жал за моје красно чедо, за моју Дику. Ти берем зна-
јеш каква беше дор беше девојка. А саг? Булге (сенка)
њојно, ништо више. Белћи си гу нигде видела, ама не-
ћеш си можеш да гу познаш... Убавачко гу збори:
„Немој, мори Дико, немој, мори ћерко!... Што ће ти
господа, кад госпоцка ћерка неси? Ајде да те дадемо за
никога чаршилију, дућанију.“ Јок. Не теја да ме слуша.
Оће да се одаде за господина салте за тој — да гу ви-
кају „госпоја“. Па саг ете: вије (кука) и ане (ујеса) се
куде не треба што не послуша мене, мајку си, ама на-
филе (узалуд): што би би, неће виће да се поврне...
И дечија се па пакотише; има, нака су гу живи, таман
седом... Викам си зету, и Дика га моли: „Немој, бре
Ставри, такој: За тебе ли је полетика? Неси ти Коле
Рашин, неси Крајналија, неси Преметарац, ни аџи-Ми-
хал — тике си сиром човек... Јок радикали, јок ри-
белари, јок напредњаци... Што ти треба тој?“ А он
па: „Е, што ми треба? Сви су Нишлије ребелари, па
и ја ћу си биднем тој.“ А Дика му вика: „Ћеш да бид-
неш, ама ти слабачка грбина... Не знам, ћерко, што
ћу виће? Како га искарају, а он ете ти га сас све деца
и домаћину му, те при нас. Леб нема да ручају, а ја,
мајка, како свака пуста мајка, од уста ћу да одвојим та
њима да дадем, ама невеста (снаха) ми се срди... О-о-о!
— па ће се срди, па!

Јада ми се баба-Сика, јада, па тек:

— Не ли смо овдека, ајде да сврнемо у Зојкини.

— Шта ћемо тамо данас? Субота.

— Како па што?! Не ли гу је на девојче име (имен-
дав)? Данаске је света Евдокија...

И замисли, мила, свратих!

Но овде не послужују ракијом и леблебијом, него
вином... Дакле њима је већ „после ручка“! а мени...
Баба-Сика и још неколике старице благосиљају, а ја их
слушам, и просто сам као на иглама. Донесе им се и кава.
Узеше да причају о прошлости, о младости... О како
би их радо слушала за дуго, до ноћи, али се, пусто, не
може. Кад баба-Сика поче о своме девовању, ја скочих...
„Што ти је? Што ти би?“ пита она зачуђено; а ја ве-
лим: „Запећеш ме, бојим се, својим приповедањем, а ко
зна колико је сати, па...“

— Неси ручала!... Е не ли неси ручала, иди!
Одма, скоро иди, јербо кад дојде дом човек попре од жену,
домаћину му — јако је, јако срамота.

Опростих се с Нишликама, по похитах на чамац,
да бих што пре била код куће. А кад већ бејаш на чамцу,

угледах „човека“ — изгледа ме... Дођох кући, а оно
таман један! Брука!... Да је чешће овако, зло. —

Много те, много поздравља твоја пријатељица

7. септембра 1897.

у Нишу.

Ј.

СВИЋЕ!...

Тренти пурпурни исток,
У сјајном полукругу

Купа се зора мајска.

Свежа се ружмен слила

У златоткану пругу:

Свиће!...

Извија косић, славља,

А та весела граја

Како усредно звони!

И песма лети... лети...

Па си са небом снаја,

Свиће!...

Шануте цветак нежни,

Па те заносно мами

Чак у насеља рајска.

Где вечно све и свуда,

У слаткој полутами:

Свиће!...

Узмете душа млада,

Па у видокруг тоне,

О томи, душо, томи!...

Слатка те занос мами,

Бескрајне чежње гоне:

Свиће!...

Милорад М. Петровић.

ПРВА ЖАЛОСТ

од

† Јована Ђорђевића

Више пута сам слушао од покојне своје матере да сам
имао старијег брата Ђорђа и старију сестру Христину,
који су обоје наскоро после рођења умрли. За покојну
сестру Христину имао сам накнаду у својој незаборавље-
ној сестри Милицы која је старија била од мене две и по
године; али ме је једнако невеселило, што немам и брата.

Прошло ми је било већ шест година, кад сам се је-
дне ноћи у сузама пробудио. Усним да седим на прагу
наше куће. Пред кућом је било мало дрво. На том др-
вету скакутала је и певала лепа мала птичица. Ја сам
је гледао и уживао у њеној лепоти и њеном певању. На
једанпут слети с крова кобац и однесе моју малу љуби-
ницу. Ја вриснем за њом и од вриске се пробудим.

— Да ниси што ружно сањао, Јоцо, запитаће ме
моја мати — кад си јутрос на једанпут тако вриснуо?

Приповедам јој свој сан. На то ће ми мати рећи:

— Можда ћеш добити брата, ког си толико желео!

Као оштар нож прође ми ове материне речи кроз
срце. Ако је птица брат, онда кобац значи, да ћу га
изгубити.

Никада од покојне матере нисам чуо такав говор.
Свагда сам се дивно њеном такту, њеној нежности. И
сама се тргла, али је кобна реч већ прелетела преко
њених усана.

Мало после тога — било је 14 марта 1833 — роди
ми се брат. Добио је исто име које и првенац. Ђорђе
или као што га звасмо *Ђурица*. О, како сам га волео,

како свесрдно љубљао и забављао га! Већ бејаш црнога конца и заборавио.

Могло је проћи двадесетак дана, кад дете поче више и јаче плакати. „Пати од фрасова,“ говораху моји родитељи. Ја нисам разумевао шта то значи; само сам знао да није добро.

Једно вече плакао је мали Ђурица више него обично. Кад смо легали, рећи ће ми покојни отац:

— Сутра ћеш ићи на јутрење, Јоцо! Ја ћу те пробудити, па прећи ујаку, он ће те повести на јутрење.

Кад ме је отац пробудио, било ми је необично, што не чујем Ђуричин плач, с којим сам синоћ заспао. Устаним и обучем се. Потражим очима малог Ђурицу. Он је био на углу стола до материне постеље, покривен провидним велом. „Спава“ рекох, а и не приметих забуну на лицу својих родитеља.

Одох ујаку и с њим у цркву на јутрење. Недеља је била, 9. април. После јутрења одосмо у учитељев стан.

— Дакле је умрло брат-Филипово дете? упитаће учитељ мога ујака, држећи сигурно да и ја знам за ту новину.

Мени се тек сад отворише очи. Тек сад видех, за што ме отпратише ујаку; тек сад разумех, шта значи мирни сан Ђуричин. Та дотле нисам никог видео мртва, никог нисам видео да умире!

Бризем у плач и одлетим нашој кући. Онде гледах мога Ђурицу; дуго га гледах, а крупне се сузе котрљаху низ моје образе. Пророчки мој сан се испунио! Црни кобац је уграбио моју милу птичицу. Сад сам опет остао без брата!

То је била моја прва жалост, у мојој седмој години. На њу се још много њих нанизало за ово шездесет и пет година.

1897.

ЦВЕЋЕ И ИНСЕКТИ

† Д-РА РАДМИЛА ЛАЗАРЕВИЋА

Било је једно доба кад на нашој земљи није било цвећа и с тога није било ни инсеката са сисаљкама, него је било само са снажним вилицама за жватање. У то време биле су биљке без мириса.

У извесно доба наше земље простирала се тако звана терцијерна шума преко једнога дела њенога и на место тајнородних (криптогама) биљака појавио се шарени цвет са свима својим деловима: чашицом, круницом, тучком и прашницима и испуњен својим дивним мирисом, замиришао је ваздух, а слатки сок у њему био је још недирунут, него је чекао своју одојчад и она су се доиста и појавила у виду цветних инсеката. Њима нису биле више потребне тврде вилице или кљеште инсеката глодара, него им је био потребан какав финији орган да би се могли наслађавати цветним нектаром.

Сисаљке и други органи за сисање били су први почеци — и они су се доцније усавршавали.

Најпре су се појавили *мрави* па за њима *ичеле*, којих је можда било и раније али нису живеде у друштву и тек их је цвет здружио.

За свима осталима долази један инсекат, који као да је пореклом од самога цвећа, јер као да је и своју лепоту и своје боје позајмио од цвећа — то је *лептир*. Он је последњи и најглавнији инсекат који лети терцијерном шумом као најчистији и највиши израз цветнога света. Он је последњи у њихову низу, али влада светом инсеката.

Али он је интересант још у једноме погледу: у своме првоме преображају, као гусеница, сачувао је лептир инстинкт и прождрљивост инсеката ранијих доба па је чак задржао и крој свију делова својих уста који је потпуно сличан вилицама и оруђима за жватање у тврдокрилаца. — Па као и ови нагриза дрво и лист.

Пред нама је дакле биће, које је у једноме доба свога развијања сачувало облик и навике инсеката из ранијих доба. Али оно је сад постало лептир, савршени инсекат, јер је преображај ишао даље, и ми сад опажамо, да је нестало свега што је опомињало на раније доба наше земље, нестало свију атрибута инсеката који нагризају, нема ни жаоке нити ма каквог оружја за напад и одбрану; али то лептиру није ни потребно, јер он има четири крила, има сисаљку да сиса душу цветну, и то му је доста. Он је створен само за то да лети са цвета на цвет и да сиса нектар цветни.

У овоме преображају видимо оличену историју живота наше земље. Као гусеница опомиње лептир на типове прве и друге епохе, као лептир припада терцијерном свету, а као нов створ новог света сведок је двеју разних ера земљине историје.

Тако нам од прилике казује један дубоки мислилац који је писао историју наше земље и живота на њој, а ми видимо да су инсекти и цвеће древни другови из давнашњег доба; а да то њихово друговање и узајамна наклоност нису ни данас престали, хоћемо да покажемо овим врстама.

Тек је једно столеће прошло откако је опажено да су инсекти посредници за оплођавање цветова и да би без њих многа биљка угинула. Па и ако ово бива безбројним низом столећа, и ако се ово збива пред нашим очима, опет је ово сазнавање новијег порекла. Док је још владао мрак и царевало незнање не беше овај факт ни мало падао у очи, па и кад је доста дуго времена прошло од како је наука бацила своју светлост у тамније кутове, опет је ова тако важна и интересантна ствар била непозната. На сваки начин, факт оплођавања цветова посреством инсеката морао је бити познат вртарима старих народа; они су уочили да ичеле и други инсекти утичу на воћке и друго плодно дрвље, али јасно и одсудно нису познали право стање, и тим је у новије доба ово одложено и урачуњено у заслугу природњака.

Истина је да инсекти нису увек пријатељи вегетацији, јер неки од њих сатиру целу наду човекову, поништавају му жетву коју је он доиста у зноју лица свога подигао и својом руком бацио семе у земљу да никне богатим плодом и осигура живот и опстанак дома његова: они поништавају не само пупољак или клицу, цвет и клас, стабљику или влат него и сам плод и готово нема ни биљке ни дела њенога који не би послужио или за храну инсекту каквом или његовим јајима за колевку — али за ово враћају инсекти биљци толику исту услугу ако не и већу, јер они својим посредовањем оплођавају цвет и

тим начином чине биљци пет до шест пута више него ли оне њима, а у неким случајевима само је њима могућно оплођавање па зато се и њихова штетност знатно смањује у очима познавалаца ових прилика. Да осветлимо овај однос и другим примерима: кад би нестало бумбара, угинуле би извесне феле детелине, јер оне бацају семе само онда кад их облећу бумбари. Још очитије сведочи узајамни однос између биљака и инсеката и факт, да јевропске неке воћке — јабуке и крушке — пренесене од насељеника у Аустралију, нису носиле плод све дотле док нису унесене и одомаћене и наше пчеле; те су воћке имале цвета али плода нису имале док их нису облетале пчеле.

око расцветаног биља; видимо инсекте најразличнијих фела а нарочито лептирове, пчеле и бумбаре, а сем њих и многе друге. Сви ови зујави, трептави и мумлави гости имају једини смер да се подмире тим слатким соком који се крије у извесним деловима цветне крунице (нектаријум).

Пчеле, сем тога, купе и цветни прах као материјал за мед. Ово нам све изгледа и просто и појетично, и ако покрај све појезије не можемо да превидимо и изванредан егзотизам у овоме раду инсеката, који тако тихо облећу око шареног цвећа. Суштина узајамности између инсеката и цвећа показује нам, да се природа слабо осврће

СРПСКИ ПЕШАК У ОДБАНИ. (фотогр. снимали Антонијевић и Живковић)

Али и биљке враћају ову љубав истим начином. За пример навешћемо само ово: од разних дрвета хране само *Борови* 200, *Тополе* 250, *Брезе* 240, *Шљиве* 220, *Крушке* и *Јабуре* 170, *Букве* 150 разних инсеката. Па и саме отровне биљке, као на пример наша *мачика*, служе за храну неким гусеницама.

Само оплођавање с помоћи инсеката бива начином који ћемо описати у следећим врстама.

Кад у пролеће распукну набубрени пунољци и отворе се безбројни цветови који ките не само поља него и многа дрвећа, онда видимо небројене инсекте како облећу

на нашу појезију, него више на користи које доноси овај међусобни однос.

Као што смо напред споменули: до краја прошлога столећа није никоме ни на ум падало да и цвеће може имати неке користи од посете инсеката, и тек кад је уочен тај однос примећено је, да чак цветови са својим деловима, које инсекти најрадије обилазе, имају извесне љуснице, влакнаца и т. д. којима се штити цветни сок да га киша не спере или не поквари, него да остане недирнут и чист за инсекте. Па је сем тога још онда уочено, да и боја цветова намамљује инсекте. Најпосле је овај

жено и то, да се многи цвет оплођава јединствено посредовањем инсеката. Ово нарочито вреди за оне биљке које показују појаву диогомије, о којој ћемо говорити мало доцније.

То су први кораци за познавање једне чињенице, која нам јасно сведочи неисцрпну мудрост природе.

Међутим тек је за доцније доба (Дарвин) остало да се још изближе позна узајамни однос између биља и инсеката. Први корак оплођавању цветних биљака састоји се у томе, да ма једно зрице цветнога праха (полен), које има у прашници, доспе на такозвани *жиг* који се налази на врху *гучка*. Где прашници стоје непосредно код жига, као што је већином у двонозних цветова, ту ништа не смета оплођавању. Ма каквим спољним надражајем постаје у прашницима распуцавање (експлозија) и расипање цветнога праха; па пошто овога праха има веома много, а доста је да свако једно зрице падне на жиг а тиме је оплођавање осигурано, то је сасвим јасно да ово може да буде врло лако и покрај многих разноликих сметњи. Али и ако има у двонозних цветова довољно сигурности за само оплођавање, и ако оно доиста и бива у многобројним случајевима, онет је у току времена опажено, да је међусобно укрштање цветова са једнога стабла боље, јер се добија више семених зрнаца и млађа биљка снажније напредује него у првом случају. Имамо да захвалимо Дарвину за испршне опите по овој ствари, а о којим опитима не може бити никакве сумње. Показаћемо једним примером како је Дарвин поступио при тим опитима а сваки их може поновити. Шест укрштањем а шест самооплођењем добивених семчица од биљке *Номеје* засађено је одмах по клијању парно на противним странама у два лонца и ударене су тачке једнаке дебљине око којих ће се биљке увијати. Пет од укрштених биљака расле су одмах у почетку боље него супротне самооплођене. Шеста је била слаба и куњала је неко време, али се доцније опорави и надрасе своје супаринке. После неког времена мерење су све биљке и нађено је, да су укрштене биле дугачке 7 стопа а ове друге нешто мало више од пет. Мало доцније приметио је Дарвин, да укрштене биљке цветаше нешто раније и богатије него самооплођене, а томе је одговарала и множина семена. Нарочито је значајна продукција семена у другом покољењу. Пошто су укрштене биљке поново укрштене, а самооплођене поново оплођене властитим цветним прахом, произвеле су прве 121 зрице (семчицу) а последње само 84.

Сем овога нашло се у самооплођавању веома занимљивих појава, које се поглавито показују у томе, што је оно за многе биљке или право убиство или значајно слабење будуће генерације.

Петина је да неке самооплођене биљке дају цун број семчица, али су стабљике из тога семена слабе; неке дају веома мало семена, али сасвим угину кад се оплоде својим властитим прахом, а међутим кад се оплоде прахом биљке исте феле напредују као што ваља.

Овој веома важној, чињеници поклањало се веома мало пажње, а многима је она само једна неразумљива природна појава.

Под споменутом појавом диогомије разуме се факат, да у извесних цветова развијање прашница и жига не бива у једно време него у две периоде, и то у већине диогомих биљака развијају се најпре прашнице па онда жиг.

Такав је цвет у своје прво доба *мушки*, а затим, у времену развијања жига, увену прашници и тада исти цвет показује прави *женски* карактер. Примера за ово имамо у обичном баштенском *каранфила*. Такви диогоми цветови упућени су једино на оплођавање с помоћи инсеката, иначе не могу бити оплођени, јер како би иначе могао доспети цветни прах са млађих (мушких) у старије (женске) цветове. То је само могуће ако га пренесу бумбари, пчеле и лептирови тражећи меда и ради тога прелећући са једнога цвета на други, и тако оплођују диогоме биљке.

Ово се врло лако може доказати једним сасвим простим опитом. Такве биљке треба покривати каквом танком мрежом кроз коју може да допре светлост али не могу инсекти, и оне доиста напредују као и обично, али немају семена. Ово је јасан доказ, да је за оплођавање диогомих биљака неопходно нужно посредовање инсеката.

За нас је и оволико довољно да видимо колико су нам корисни извесни инсекти; а да би нам слика била мало пунија навешћемо и засебно један род инсеката који нам највише пада у очи и често нас примамљује својом лепотом и шаренилом. Читалац ће и сам погодити да су то лептирови, деца цвећа и ваздуха. Инсекти и цвеће прилагођени су једно другоме, упућени су једно на друго и управо су неизбежно потребни једно другоме. Лептирови посебно неопходно су нужни за оплођавање биљака. Овде морамо да се упитамо: зашто лептирови лете на цвеће и какве користи има оно од њих? Лептирови налећу на цвеће једно зато да у цвет унесу своја јаја, и да тиме осигурају храну своме будућем покољењу, а друго и поглавито зато, да из цвета посисају своју храну — мед. За овај је случај и само цвеће спремно, оно је снабдевано мирисом који мами лептира, а сем тога блиста и најлепшим бојама, да му падну у очи. И на овој тачци посматрања природе морамо да се за тренут зауставимо. Колико не само мудрости, него и колико појезије лежи у овоме односу између цвећа и инсеката. Цвет има у себи слатки нектар, кити се најлепшим бојама а то само зато да примаму шарена лептира и друге инсекте, који ће наслађујући се разносити клицу живота, одржати фелу биљке и зато их она награђује најестетичнијим даром, пред којим ишчезавају сви дарови љубави свега осталог у природи што је у стању да воли. А они цветови којима ветар доноси оплодну клицу немају никад лепих боја, као нпр. траве, јасени, бреза, тополе, четинари и т. д.

Познато је, да неке феле лептирова посећују само извесно цвеће. Цвеће са узаним и дугачким цевастим чашицама могу посећивати само лептирови, јер они могу да својим дугим сисаљкама достигну до дна њихова, на пр. каранфил. Међутим је чудно што кичицу посећују и лептирови и други инсекти па и ако се зна да њен цвет нема ни трага примамљивог и слатког сока.

Лептири посећују биљке и преносе оплодни прах са цвета на други да би се тиме извршило оплођење и распрострле се дотичне феле биљака, јер су многе од њих јединствено упућене на оплођавање с помоћи инсеката; а сем тога и сама природа тежи да изведе укрштено оплођавање, јер оплођавање без укрштања само је на штету биљака.

Веома је занимљив начин којим се оплодни прах пренасла на инсекта. Час се прилепи за сурлицу, час на

главу, са стране тела или на једно око, а управо чудновате су и спреме на цвету којим оне посипају инсекта оплодним прахом; неке су од тих справа у виду шмрка као у *звездану* и другим лептирастим цветовима, који посипају инсекта кад стане на цвет и својом тежином притисне извесни део његов; у других као неком полугом ударају прашнице одоздо или при додиру инсектом

Из овог неколико редака можемо видети неисприну мудрост и тежњу природе, да свему да онако опредељење како ће послужити главноме циљу целе органске природе: *одржавању*. Али нам се овде намеће питање: какве су то прилике и моћи које су нагнале и биљку и животињу да се прилагоде међусобно и једно за друго постану неопходно потребни; шта гони инсекта да по-

СРПСКИ ПЕШАК НА ГАЂАЊУ (фотогр. снимали Антонијевић и Живковић).

прашнице одскоче и посипу инсекта оним својим оплодним прахом.

Исто је тако мудро удешено и скидање цветнога праха са инсекта кад падне на други цвет да га оплоди. То бива влакнима или лепљивим соком на жигу — а можда и још којим другим начином. Кад је овај циљ постигнут онда је изливши даље мамљење инсеката бојом и цветни листићи вену и опадају.

сећује само извесне феле цвећа, и најзад, каква је моћ нагнала биљку да расипа свој прах на разне zgodne начине и њиме посипа инсекта, да га он разноси на други цвет и оплоди, служећи тиме једном великом циљу: *унапређењу фела укрштањем*.

На ова питања тешко је за сада одговорити, али она вазда остају велико и широко поље за размишљање и у свакоме погледу за дивљење.

ПОД ХРАСТОМ

I

Жубори река преко цветне ливаде, а над њом шири гране столетни храст, те се шумором својим с реком разговара. Ту, под његовим хладом, проведоше детињство момче и девојче чувајући стада. Све од пролећа па до позне јесени, из године у годину, сваки даном од зоре до зоранка.

Били су деца. Зора тек зазорила а они већ под храстом, кроз чије се гране зора смени на њихова весела, ведра лица и злати им плаве детиње косице, што лепршају од јутарњег поветарца. У ручицама им по комадић сира и леба, а под пазухом дугачки чобански прUTOви; уз дебло од храста прислоњене шарене ткаве торбице и тиквице с водом запитивене зеленим лишћем. После таквог доручка до подне се трчи за овцама да не би зашле у туђе усеве, а кад се у подне овце окупе и полежу под храстом те пландују, и чобани добију времена за играње. Праве свирајке од врбе, бацају камичке у воду и броје колутове; љуљају се на љуљашци, која виси готово над самом реком о храстовој грани; беру цвеће; посматрају како мравићи вуку мрвице што заостану од њихова јела; милују јагњце и оплећу им венце од цвећа око врата; певају; смеју се кашто свачему; воде невине детиње разговоре, а по неки пут се деси, те обоје плачу, ако се ма чије јагње или овца изгуби. Тад се лију искрене сузе које се крупним капљама котрљају низ зажарене, свеже, детиње обрашчиће.

Таквом невољом једаред зближени заверише се деца да ће се узети.

Очице блистају, на трепавицама трепере још према сушцу заостале капи суза и деца гледају у реку пуна нејасне наде детиње, па желе да порасту и да испуне своју реч.

Река жубори и протиче, пенуше се таласи и прште из њих бисер-капљице, а храст и даље шумори тихо и шумором својим с реком разговара.

II

Прођоше дани и године. Од чобанчади, од деце порастоше момак и девојка.

Пада ноћ — летња, заносна, страсна ноћ. Путем крчкају натоварена кола и према корачању волова одмерено звоне меденице што им висе о врату; двојнице, путничке и прелске песме, клепет ветрењача — све се то измешало, па се слило са жубором реке, шумором шуме и мирисом липа у неку чудну, снажну драж, од које и ноћ трепери и страсно, узбуркано дише дахом пуним чежње, љубави, милине, дахом топлим, који опија, заноси, умара.

Момак и девојка, што се грле у тој ноћи, озарени бледом месечином, која провирује кроз лиснате, храстове гране, осећају целом телом како их задише тај силни дах. Срца јако бију, шапућу љубав своју нејасно, тихо, да ни ноћ не чује; сањају будућност пуну среће, пуну заносне дражи. И славуј са гране пева о срећи њиховој. И желе њихове уз оне сребриасте, пенушаве вале теку журно даље, даље — у будућност пуну среће, коју с нестрпљивом, са силном чежњом чекају пуни нада.

III

И опет протекоше дани и године. Река и даље жубори, а над њом храст шумори, али под његовим хладом више не седи момак са девојком у страсноме загрљају, већ озбиљан, брачни пар одмара се ту после тешког пољског рада. Лица доста изнурена, сунцем опажена, препланула; црте оштре, а мучан живот изобразио мужу боре по челу. За храстове гране привезана љуљка, у којој плаче и праћка се ножицама дете тек од године, а један мушкарчић од осам година љуља „малог бату“ једном руком, а у другој држи чобански прут, којим враћа стоку да не оде даље са стрњике. Живот је мучан, напори тешки; њихови су погледи одмерени, хладни, уморни. Сиротиња их уз мучан рад прати толико година, али они су још млади, још душа није клонуда. Ветрић им расхлађује знојаво чело, а тај исти жубор реке улива им нову наду и мисао мами собом, за током својим, за пенушавим таласима, некуд даље, даље — у будућност пуну среће. Погледају на децу, на ту потпору своју, па се надају и желе опет јуре за таласима, а срца се испуњавају надом на будућност.

И река жубори даље, искачу бисер-капљице из сребристих таласа, а храст шумори тихо и шумором својим с реком разговара и уљушкује уморне раднике у слатке своје срећне будућности.

IV

Опет прођоше многи дани и многе године.

Настала позна јесен. Кроз хладан ваздух диже се пара са влажне, раскалане земље. Небо ниско, тмурно, без сјаја, претиснуто тамним облацима; са истока се једва назире кроз поцепане облаке, бледуњава, хладна румен сунца на умору; магла обмотала предмете и не да да погледаш у даљину — све ти пред оком затворено, стегнуто, и душа се стеже од нејасне туге; над главом тупо шуште гавранова крила и чујеш његов гробни грокот; река мутна, надохла, хучи страшно, пенуше мутни таласи. Под храстом, наслоњен на штап, стоји погрбљен изнемогао старац, збрчкана лица, угашена погледа; седу као снег браду и косу повија му јесењи ветар, а хладна измаглица бије га по лицу и меша се с последњом, можда, сузом, што му се низ смежуране образе слива. Њу је сигурно сачувао да је ту пролије под храстом, испод кога је толике паде и желе сновао и сивао слатке своје среће ношен уз тај шумор и жубор реке на крилима наде даље, даље у будућност пуну среће. Храст оголео и почео се сушити, па тужно клонарају суви огранци.

То је будућност у себи крила — изнемогла, слаба старца, који је покопао све мило и драго, те више жеља нема — до што смрт жели; а мисао не јури више у чаробну будућност, већ далеко, далеко у срећну — прошлост.

И река даље хучи, срдито пенуше мутни таласи, јесењи ветар јечи, а храст тужно клонара сувим огранцима, те с реком прошлост препричава; крила гавранова тупо шуште кроз влажни ваздух над старчевом главом, а кроз поцепане облаке и маглу једва се назире бледани зрачак умрлог сунца.

Рад. Романовић

АКВАРЕЛИ

IV

Звезде се лагано гасе, пливају Влаштин сјајни,
На плавом, прозачном небу дивно се Даница светли,
Ветарац провија маглу, травицу повија меку,
А стадо из тора бледи и селом певају петли,
И биров последњим хуком из сна скоце буди,
Пренуше колике мале а Исток све више гуди.

А преко плавога неба продиру сунчани зраци,
К'о жице бескрајне лире с брега се на брег шире,
Ружичним прстима Зора превлачи небеске струне,
А земља из сна се буди, из траве цветици вије,
Шумица подигла главу, лишће се зелено љуби,
А звук војанске песме под ведрим небом се губи.

V

Висока, бескрајна шума лауче под весним ветром,
Громом спаљено дрвље с треском се на земљу свали;
Ломећ се о кршине стене пени се дубока река,
И са урликом страшним јури кроз теснац мали,
И муња у мраку блесне и шине грмове ходе,
Они се у воду вију и пусто небо моле.

А мрак све већи пада, и олуј све бесни јаче,
Фиључе поврх шуме рушећи столетне диве,
У чијем зеленом лишћу шуштаху старинске бајке
А на стаблима светим спомену предака живе;
Јауче сирота шума под вичем утвара мрачни',
А земља већ давно мртва... Јек јој не чује плачи.

VI

Крај ватре старица седа преде кудељу белу,
Зврљи вретено зврком, ватра се лагано гаси,
На поље мрак бескрајни притисао већ мртву земљу,
А биров пролази селом и поноћ промукло гласи.
Заспали уморни људи... старица још само преде,
И пламен на цеп'о ниже спомена слике бледе.

Под руком самохранке цвили вретено танко,
Вунени конац се кида, кудеља на земљу паде,
Санац јој приклони очи а прошлост к'о листак црни.
Орошен сузама многим пред њом се развијат стаде,
И ваздух лагано струји, слазе јој дечица мила,
Нимбус им око главе, анђелска нарасла крила.

2. Ј. Зимишријевић.

НОСТАЛГИЈА

— ИВО КЛИЧКО —

Немарно протежем се по баршунастом каванском душеку и кроз дебело стакло немарно разгледавам по „господскоме тргу“. Већ је мјесец дана што сам овђе у граду и још не могу да се спаћем.

Моја мисао тамо је у селу, гдје сам и своје осјећаје оставио.

А колико се трудим да затолим врело чувство, што ми свакога дана при западу сунца навире из душе и бјежи далеко до онога рапстрканог мога краја.

И чисто жалим што су ми даномце слике све то блијеђе, што се губе у несрећеним облицима туђега свијета.

Дуго тако проматрам живот, што ми испред очију журно тргом одмиче, гледам блиједа замишљена лица, никога не познајем и живим у себи, у својим осјећајима.

Па онда дохватим се домаћих новина да се разаберем. Пребирам неко вријеме по њима и досадно их мећем на страну. Онај „*videant consules*“, напослетку која дјетинска пријетња, вјечито смијешна препирка, неискреност и фарисејство... све ми грдно додијава — и наново бесјесно зурим око себе и кроз дебело стакло...

У кавански салон улазе свакојаки људи, уз пљуну каву пребиру по новинама, важно би се замислили и у читање удубили.

Салон се пуни димом, звекеће свјетло посуђе, и све грђе и једноличније пролази ми вријеме.

Да се растресем, дохватим први илустровани лист што ми је под руке дошао и лијено преврћем листове.

Око ми се заустави код слике „Сеоска идилја“; гледам акварел, и мало помало ко да из душе нешто ми се буди, драгује ми осјећаје и постепене, више и више, мизније ме обилази.

И сада већ ја живим другим заносљивијим чувством, и не марим за кавански дим, нити ме буни звекетање чистог подноса и посуђа.

... Зима је, чобанче поји живину. У околи смирло, немилосрдно стрши голо дрвље, а над њим мрачн се гонет; оловасто небо смркло се, и пода се окупило је цијели околиш. И моја мисао лагано носи ме тамо. У младанима уобличују се слике, животи, другови — и нижу се преда мном.

Никада ми онђе поврх села, у простору заокруженом високим брдинама, није било тијесно ни задушљиво. Веселе и ојета — једнако ми бијашу слатки. Бијаш често у друштву њих двоје: брата и сестре. Дуго сам их гледао, како устриљиво, без натега раде око трња и грмља; слушао њихове једноставне разговоре, и с њима уживао у природним њиховим жељама... Он није знао за другу срећу, изим живота, рада и љубави. На своје вријеме ожениће се, одгајаће дјецу и радиће да поштено прехране себе и њих. Сестра га је слушала и осмјехивала му се; бијаше с њиме задовољна.

А ја сам уживао, што сам могао, да једнако осјећам, и истовјетим се с њима, да сам оно што и њих двоје — и што сам наслућивао у мирноћи њихових душа величанство простоте.

И био сам на чисту, да све, што око нас живе, дише и расте, једнако је подвргнуто једноме Усуду. Тада нисам ни о чему мислио. Саосјећај и чиста љубав испуњавала је цијели околиш, и њом се напајала моја душа. Она је ко заборављала на свијет, преображавала се, и само у чистоти уживала. Подала се у наручај васелене, и приљубила се уза њу, ко да је осјећала да је скончана с њоме, да уз друга пена бића жељна живота и преображаја хрли, вјечитом чежњом к онђем савршенству...

И предљива мазга и витка коза, на махове, претале би хранити се. Њихове спокојне велике очи губљаху се у мојима, на онда негдје даље, у неизмјерности јасно-мркога простора...

На догледу села, још у зими, газили смо по бојамову цвијећу, што је прошарало земљу и мирисом сасуло ваздух. Живот се будио и осјећах га у свакој жилици; пламтала је младост благим вјечитим огњем...

Дуго тако гледајући слику, бејаш се подао снарењу и уживању, док наново осјетих да сам међу људима. Кавана се празнила, људи су одилазили за послом, дим се снизоа и све то мање звекетало је посуђе. И опет се загледах напоље!

Прама мени, на супротној великој палачи, дизаше се сунце, све то више и блијеђе, а осјен спуштао се ниже и мркије...

Наједном и кавана засја блиједом свјетлошћу, најешташе наступ тамне ноћи. Но у висинама је свјетло и бистро, и врхови зграда још се злате, док помало и с њих свјетло измиче и губи се више и више...

"Тргом пролази чељад брже и живље! Гледам хладна падућа обличја, на онда буљим у одблесак каванског лампиона, што је у ваздуху на сред трга застао, ко да у њему виси. Под тим свјетлом, уставно се човјек сиједе косе, дугога патничкога обличја, радничке руке. Замислио се; у упалим очима ко да му се је увријежила чама.

Поврх главе му спустило се трепериво свјетло... Његова прилика к себи ме привлачи и пратим га погледом, док закрене у мрак кривудастих улица...

Баџи упаљеним учима немирно журе се из школе, да се осладе западом дана.

Испод мене, тик до стакла, дјеца се играју. Једно ме безочно гледа и куцка по стаклу. А тргом већ се гомила свијет, сама туђа, непозната лица.

У оној супротној големој палачи најеготше свијеће.

Чисто у свјетлу разабирем бирократско лице, како се врти да започне убојити рад.

Сјетих се и ја своје дужности и изиђем.

Лијено се вуцарим тијесним, мрачним улицама, гдје ме љуто зебе. Мрске су ми те високе зграде и то умјетно свјетло што ми очи копа. Инстинктивно, ни на шта не мислећи, бјежим из затворена града, од наметнуте ми дужности. Чекња усилна, неугасива чекња, гони ме на отворено поље.

Јурим путем к оној страни, куда је моје село... Сутоп се хвата и у њему моја душа поздравља свако, свако слободно природно биће. У синтетичном складу васелене, с којом се скрушено истовјетује моја душа, налазим жељни покој...

Па се немоћан враћам у град... А мисао и осјећаји силом се одвајају и лете далеко, кроз сви сутопски простор, над раштркано моје село.

ПОГЛЕДАЈ....

ПОГЛЕДАЈ МИРИСНИ ЦВЕТАК ШТО КРАСИ МЛАДЕ ТИ ГРУДИ
Како је клонуо тужан, и њега невоља тре;
Отргнут суровом руком за својом стаљинком жуди,
Вене и тихо мре.

Е тако и мени самом у овом туђему крају

Судбина одузе снагу и сатре последњи над;
Сећам се прошлости балне и теек у својем рају

И жудим, чезнем млад.

Душ. Ђиколић.

УЧИТЕЉ СВИРАЊА

(ИЗ МОЈИХ УСПОМЕНА)

— Милош П. Ћирковић —

Зима.

На пољу је беснела мећава. Нешто бесно, злобно, као крик рањене звери, хујало је по давно умиреном окружном месту Н., старајући се да продре у најскривенији кутић жалосних, хладних домова. Бесно је јуришало на тамне зграде, тресло врата и прозоре, час претећи јачином својих фијука, час утишавајући се на кратко време да после опета још јаче заурла и започне борбу тешке агоније, борбу злобне јарости, незадовољне мржње и ослабеле снаге....

По улицама мир. Свако је, и против своје воље, мислио на топло огњиште и час пре довршавао неодложне послове, журећи дома, те на улици не остајаше никога иза црних прилика стражара, који увијени у дуге сукобене кабанице и сами тражаху згоднијег заклона, и трошних и ретких градских фењера који су слабо треперили својим жућкастим пламичцима.

У чекаоници друге класе Н-ске железничке станице не беше готово никога. На клупи покрај скоро загасле пећи седео је висок, крупан и развијен скретничар, који је, наваливши се на мекани наслон, угодно رکкао. Закрепнута лампа осветљавала је његову ретку браду, прнаст нос, дуге мршаве образе и дуге риђе обрве, паднете над затвореним очима, а цело лице давало је слику нечега грубог, суровог....

До воза беше још дуго и ја се спремах како ћу што лакше провести досадно време. Скретничар протрља сањиве очи, спокојно зевну и хракну и још спокојније загледа загашену пећ, а затим диже се, отвори лампу и стаде ме посматрати.

— Ви сте одавно већ овде? — упита он грубим, сињливим гласом. — А воз неће тако скоро. Куда мислите сада?

Ја му рекох.

— Знам, знам; код претпоследње карауле тамо био сам стражар.

Тарући сањиве очи и опружајући утрнулу ногу, он изиђе на поље за угаљ. У исто доба на црквеном сату откуца пола ноћи. Ветар се играо по својој вољи звуцима, хватајући поједине ударе, и настављајући их у дуге, жалосне звуке, док су се други у самом почетку губили. Последњи удар беше ипак најјачи, као да је произведен под самим прозором.

— Да пасја времена! — промрмља скретничар улазећи унутра. Још ми ваља и на скретницу отићи а од ветра не мо'ш ни корака крочити.

На пољу нешто јако лупну. Скретничар ослушну: био је неко од путника. Одмах затим чу се бахат мушких

ногу и нејасно мрмљање. Врата се отворише и на прагу се показа мушка прилика у дугом зимском капуту, с капуљачом на глави и малом ручном торбом у руци, сав од пете до главе покривен снегом.

— Пхи, до ђавола! рече непознати путник, отирући влажно лице махрамом и стресајући снег са својих хаљина. — Не можеш честито ни ићи! Права мећава! А хоће ли скоро воз? — обрати се даље скретничару.

— Бог ће га знати! одговори овај истим грубим, силљивим гласом.

— Како? Не знате? Па зашто сте онда ту?

— Тако! Кеџа ради! Ено вам тарифе, па видите.

доброте, што се нарочито огледало у његовим леним плаћивим очима и око крајева финих танких усана.

Он као да премераваше погледом целу чекаоницу, стара излизана канабета, дугачки запуштени сто, високу топлу пећ, па се погледом заустави на високим прозорима који су се тресли од јаког ветра. Дивна музика извијала је све јаче своје мелодије и њему као да беше мило слушати ове страшне јауке вечите природе.

— Допустите, отпоче он лагано после неког времена: који воз очекујете ви?

— Нишки, рекох.

Са париске Изложбе: ПАВИЉОН КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ

Божја воља, кад дође; а задоцниће за цело, — и он поново зећну и стаде се намештати крај пећи.

— Још и то! рече страни зловољно. Он метну своју торбу на сто, лагано скиде капут и капуљачу и примиче столицу ближе пећи. Неко време гледао је тупо у ватру, не дижући очију, као да и сам није знао где је, по том се диже са столице, баџи свуд около поглед и стаде ходати по чекаоници.

Беше то млад човек својих 27 година, блећан, младосик, плавојко, уско упалих груди, с овалним мршавим лицем и густом кудравом косом. Нос танак, оштар, брада такође оштра, очи велике, плаве и умиљате. Лице убресрећено и озбиљно, али са преливом извесне благости и

— Тако. Овда ћемо бар заједно. Ви зацело идете у престоницу?

— У престоницу.

— Тим боље, у друштву је увек пријатније. А допустите ми: познајете ли ви Адолфа Ходека, учитеља музике?

— Опростите, ја нисам из Београда.

— А тако! Све једно. Он је учитељ музике тамо. Странац је, а сад лежи у болници. Данаас затече ме његова депеша да је на умору и да похитам што брже, Ах, красан је друг тај Ходек! Заједно смо конзерваторијум довршили. Живели смо као рођени. Бачки живот,

знате већ... и он лагано тресну главом и уздахну. — Молим, ваше име, рече он после кратког ћутања.

Ја се казах.

Он рече своје. Звао се Лука Јевремовић, а и сам је био учитељ музике овде у Н.. Беше прилично говорљив и за кратко време познанства, ја сам већ знао целу историју његова живота. Говорио је искрено, од срца и отворено, као да смо давнашњи познаници. Допустио је да закирем у најскривеније стране његова живота, и ако смо се први пут видели. Кажу, да искрена исповест и топло саучешће често бол олакшавају.

— Да, није то тако одавно било што ћу вам преповедити. Скоро, можда и сувише скоро. Бар је мени све пред очима тако живо као да је јуче било. А после, такви се догађаји не заборављају: они вечито остају у души, да болом опомену на оно што је одлетело. А други? Ех, а шта ми је стало до других. Хоће ли они знати моје боле и јаде, кад их појмити не могу, али се зато могу глуко насмејати. Са свим, ништа није слађе но насмејати се другоме, кад га бол стигне. И тај бол разумео сам ја врло добро, као што ме је и њихов смех давио и показивао колико су ниски.

Но оставимо се тога. Ја бејех, како се само може пожелети, довршио конзерваторијум у Бечу (једна угледна личност не хте оставити мој таленат у засенку) са истим Ходеком. Како је то време брзо прошло! Отишло да се више не поврати са најлепшим сновима бујне младости, са најчистијим заносом младалачких душа, са најлепшом надом и очекивањем. Отишло је све, испарило се, као празни сапунски мехури, а нама, остало је још само да успоменама изазивамо те миле слике које нас могу опоменути само на нашу пролазну величину и крај... Ходек пође са мном, остави своју домовину (како је егзистенца силна!) да заједно у Србији среће потражимо. Мој положај био је већ осигуран. Угледна личност није и даље престајала бринути се о мени и одмах ми понуди престоницу са богатим хонораром у народном позоришту. Али мене је и сада нешто вукло у своје место рођења (ја сам родом из Н.) — стара болест свију људи, и ја се тронуто захвалих своме Ментору; но да га не бих увредио а ни свог доброг Адолфа оставио незаштићена, рекох да ме има ко и у Београду заменити. Мој заштитник пристаде драговољно; још кад чу да је и Ходек Словен, Чех, би му веома мило. (Он је био некада признат као велики Славенофил а девиза му вечно беше: Словени у гомилу!)

Бејех несрећан враћајући се поново онамо, куда су ме први пут под јаким претњама и силом одвели. Хиљаду успомена стајаху преда мном и све ме живо опомињаше на драгу и љупку прошлост, на мило детињство и прво младалачко сањање. Руке су ми биле одрешене, слободан сам човек, а могао сам много и за своју породицу учинити, која се тада налазила прилично оскудно. Тек ја бејех ту и они полагаху све наде у мене, као у свога новог заштитника и добротвора и, просто рећи, поносећи се мном, они ме чисто обожаваху. И сам сам се пак тиме поносио и дичио, хотећи показати на сваком кораку своја добра дела. Али зашто да вам кријем. Издаци моје породице беху прилично велики. Осим тога ту беху још и две неудате сестре и два млађа брата у гимназији. Свакоме је требало дати своје, а то је била моја дужност. Кубурило се прилично, али се ипак излазило на крај. Главно је, што ми бејасмо сви потпуно задовољни.

И ето, због тога а бавећи се вечито и својим послом, не бејех никоме ишао. Не да речете из холости. Ње у мене није, но некако ја сам волео бити сам и у самоћи летети по ваздушастим сновима својом младићком, лако стваралачком маниром. А живећи после загушљиве градске атмосфере у чистоти, свежини, „ближе природе“, мени беше особито мило. Слатко очекивање пунило је моје груди и ја сам стрепео од тога очекивања, и ако ишам могао узрока наћи. Али зар је мало ствари, којима узрока не знаш.

Једнога дана позваше ме Петру Илићу. Ви не познајете тога човека? Он је пензионисани председник у Н.. Мали, пуначак човек, веселе и кротке ћуди, вечито насмејан, са самом благошћу у очима, говорио је мало кроз нос, пролазећи тада руком кроз своју дугу ретку, седу браду, и вечито шалећи се. На њ се човек није умео наљутити. Но жена његова бејаше за то са свим другогача. Висока, витка стаса, дуге костенаве косе и светлих црних очију чинила је на свакога некако, како ћу да вам кажем, утицај покорности, поданости без опиранја и противуречења. Изгледала је увек озбиљно, достојанствено а са присутнима разговарала се као с неком снисходљивошћу. У кући је почела заводити новине и вазда се љутила на своју свакидашњу средину, жалећи вечито што се Петар Илић могао са њом тако лако сложити. Али јој пак то није ни мало сметало да често прима походе млађих људи, с којима се могла за цело добро слагати, и с њима вазда дискутовати о новим појавима било у књижевности, политици или, у опште, у друштвеним приликама, за које је пак време Петар Илић, седећи у мекој наслоњачи крај топле пећи, угодни сањао. Но она се не задовољи само тим. Хотевши да својој кући да неки нарочити, оделити правац, она нагна свога добродушног Петра Илића те своју Кају (тако беше име његовој кћери) послаше некој Frau Helene у Теминшвару, хотећи је тиме узвисити над нивоом средине, чију су атмосферу тако дуго удисали. Јер, веле, тамо је извршена школа за младе девојке, „а васпитање је саставни део човечја живота“, говорила је жена Петра Илића.

Ја се бејех упутио Петру Илићу. Тај дан вечито ће остати урезан у мојој памети... Ту је био почетак мојој првој, слаткој, чедној љубави, ономе осећању, које се од једном и ненадно појави да сиљном својих захтева све друго остави у засенку. Време бејаше прекрасно — лепо време обично претходи љубавним историјама. Небо се блистало и смешило свом ведрином свога плаветнила; лишће је лако и тихо шумило; лаки поветарац једва је кретао високе врхове скоро подмлађеног дрвећа, а тамо негде и славуј, тај вечити симбол љубави и сласти, вио је своју красну песму вечите хармоније.

Петар Илић предусрете ме ласкаво својим насмејаним лицем, али се одмах уклони, пуштајући ме да уђем у гостинску собу. Гостију беше препуно. Већином моји стари познаници. Домаћица се нешто живо препирала са мојим колегом, професором математике; око кћери Петра Илића бејаше скуп младих људи, у коме беше неколико судских чиновника, млади песник Павле Јовановић и некакав ситни коњички поручник, који се непрестано смешио и свима ишао у повлад. Домаћица ме љубазно дочека (на њеном лицу био је неки чудни неприродни осмејак, којим је хтела свакога очарати.) — Но, но, добро

кад сте се и ви једном решили. Не разумем самоћу младих људи. У осталом, увек ћу се радовати таком госту.

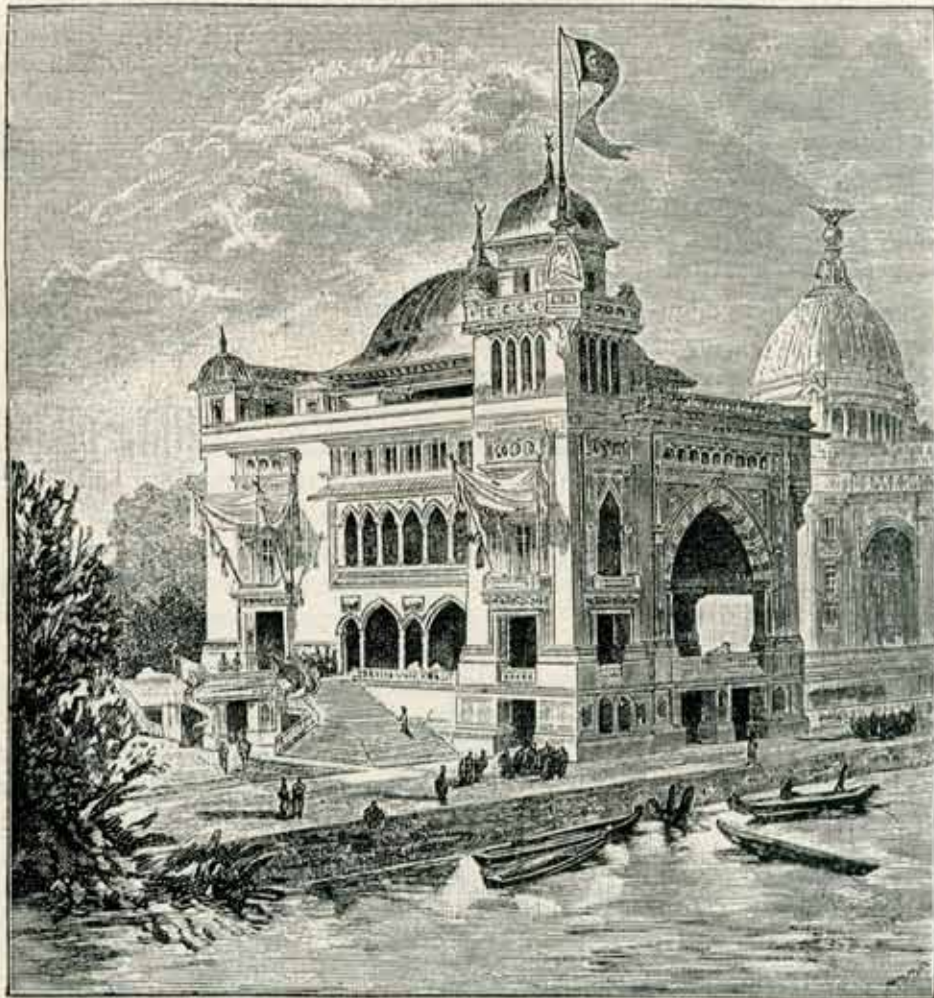
Разговор је ишао својим обичним током. О чему се ту није говорило. И о лепом времену, и о користима доброг васпитања, и о рђавом утицају декадентства, и о савременој политици. Разговор се није смео прекидати и брижљива домаћица давала је увек подстицаја неосетно и неопажено. Петар Илић као да се чудно даровитости и окретности своје жене, те се само осмешкивао, кличући често : „Да, да ! То се већ разуме !“ па је у тој ревности покрај пећи и заспао.

силнио преко целог лица. — Да, много је прошлости остало иза нас.

— Ах, ви почињете већ бивати незадовољни својом околином ?

— Шта ви то сад мислите ? Немам узрока за то. Али је тако. Сваки нас тренутак мења и у самој младости ми смо већ стари. А кад ће се једном моћи живети ?

Посмотрих је боље. На њеном челу као да се дизло лак облак туге, а око усана треперило некако љупки, тужни осмех, док је душа, можда, и сувише страдала и под утицајем тога страдања постала са свим равнодушна. Да

Са Париске Изложбе: ПАВИЉОН ТУРСKE ЦАРЕВИНЕ

А она, Каја, рад које је све ово и било, изгледала је некако чудновато, неодређено, са непотпуним изразом лица и покрета свега тела, као да је у туђој кући. Лице изгубило од своје свежине, постало блеђе и мршавије ; израза детиње наивности нестало и цело се лице превукло озбиљношћу, замисљеношћу и као лаком сенком охолости. Али се зато ипак цела слика променала. Струк јој дошао стаситији, једрији и облина снаге испољавала се у најлепшим облицима под танким борама њене прсте хаљине.

— Како сте се променили ! — рекох јој тихо.

— Да, давно се нисмо видели, господин-Лука. Али ви сте остали исти. — Њен глас беше слаб и сам као да је изгубио од своје звучности а осмех се некако ра-

ли то беху трагови прошле, несрећне љубави, разочарање младе душе која на свету тражи само хармонију или пак последице вечите жудње за нечим новим, тајанственим, неодређеним . . . нечим што се не може тачно исказати нити дефинисати. И тај облик, и тужни осмех, и јасно испољено страдање младе душе, што је готово свима остало неприметно, све то било је од пресудна утицаја. — „Нема сумње“, помислих, „та је душа морала страдати“ и топло, незнао саучешће пунило је моје груди, да не речем са свим незивало за њу.

Не сећам се шта смо разговарали. Разговор је у почетку био, истина, везан, али мало по мало навика оте маха ; речи и реченице постајаху разговорније, силније, испољавашу се до крајње тачности. Дух у ње не беше

изостао иза њене лепоте. Свачему умела је она дати свој лепи, заслужени облик без икаквих фраза. Нећу да тврдим, али мислим да је њу баш то њено потпуно разумевање и схватање, то тачно заузимање положаја у ситуацији, некако нарочито издвојило, давши јој особити правац. Она је зар услед тога имала свој неки нарочити правац, који је јасно одударао од обичних правила свакидашње средине, и за њим ишла без икаква обзира на добацивања са стране.

Нашто да вам кријем? Промена је била тако силна и изненадна. Све се у мени изменило. И сав живот као да беше под утицајем топле, слатке љубави. И та тако брза промена годила је мојој души, и ја сам се њоме заносио, ускићивао, пливајући на својим ваздушастим сновима и тражећи одисаја своме одушевљењу. И чудновата ствар! Ни до данас томе нисам могао наћи узрока. Но питање антипатија и симпатија људских остало је и данас питање. Свако подлеже силно њихову утицају, али се нико не труди да дигне завесе с те тако загонетне тајне.

Ја сам осећао потребу да отворено проговорим с њом. Требало је једном прекршити са том ствари, а моје ме је самољубље уверавало да ће се све добро свршити. Али налазећи се у њеној близини и осећајући топли, слатки дах, дах својствен само жени, од кога је срцу тако топло, знао сам врло добро да нећу моћи рећи оно ради чега сам управо дошао.

Било је ипак некако с јесени. Ја сам као и обично пошао Петру Илићу. Дома застанем њу саму, али се и она спремала за излазак.

— Опростите г. Лука. Загушљиво ми је седети овде. Но ако немате што против, можете поћи са мном. Грехота је не изићи ван града.

На пољу беше мирно и тихо. Сунце је стајало ниско на хоризонту а последња злаћана му светлост падала је на пожутело лишће, на тамно зелено дрвеће и мрко влажно стење, и оштро се издвајала од њега. Од града иза густе букове шуме дизали се лаки велови магле и помешани са удаљеном виком и грајом губили се и ишчезавали у сивој даљини. Из винограда допирао је жагор берача, јасан какот младих жена и девојака и гласно хајкање и спуштање возионица. Преко скоро заораног поља пирну хладан ветар и диже неколико нагих листова. Већ по њему назираху се последњи трагови раскопне јесени и у природи, која је већ почела венути, осећао се дах скоре зиме.

— Како је лепо овде! узвикну тихо. — И видите ли, кроз тај последњи одсез осећа се већ изнемоглост и природа гине као и болесник који је на смрт осуђен.

— Ах, не говорите сад о смрти, додадох. — Морам вам признати, смрт тако чудновато утиче на мене.

— Ви се онда за цело бојите. Али је та бојазан неоснована. Ја у њој видим само вечни одмор и спасење од свију патњи.

— Говорите ли од срца тако?

— Зашто не? Или не мислите зар да се пред вама претварам?

— Ни најмање.

Неколико тренутака ућутасмо.

— Збиља, г. Лука, рече она од једном: не знате како ми је пријатно у вашем друштву. Ви сте ми постали тако блиски, да не речем драги и мени је тешко кад вас не видим. Ја и сама не знам од куда то долази.

Загледах јој у очи. Оне беху као и обично дубоке и тамне са нешто мало више светлости, од које је цело лице добивало некако мек и благ израз. Све досадашње уздржавање, бојазан управо, ишчезе, моји се осећаји скупеше у једно, и ја, осећајући неке потајне снаге, почех јој говорити страшно, заносно, као у грозници.

Говорио сам јој како је волим, како ме је још од првог састанка себи покорила и да сам потпуно њен; при звуку њезина гласа у мени се разлива осећање тихе среће, у сваком њеном покрету, у свакој речи, видео сам нешто велико, паметно. Пред нама је живот у свој својој разноврсности, ми смо обоје тако млади, свосићемо и добро и зло заједно и живети срећни, ако пристаје да буде моја жена. И сâм сам осећао да се много казало, али за све то време, ја јој не погледах у очи. Бојао сам се и та је бојазан била на своме месту.

Она је стајала ту на истом месту мирна, непомична, занета у своје далеке мисли и кад јој поново загледах у очи, оне беху још тамније и више утонуле у своју дубину, а цело лице њено добило некако укочен, општар облик. —

— Зашто је то све морало бити, г. Лука? — рече лагано и промукло. Зар ни толико снаге у вас да своје осећаје, сву страсност своју, као што сами рекосте, нисте могли прикрити, и ако сте човек. А ја сам вас тако поштовала и ценила, налазила сам да сте издвојили од своје околине: Били сте ми тако драги и мили; ја сам вас волела, али не тако као што ви мене волите и као што захтевате од мене. Ах, само то никада не захтевајте од мене! Можда вам ја изгледам и сувише млада, али знајте да сам у души стара, врло стара. Срце пак о коме ви тако ватрено говорите, ако није проста игра речи, врши у мени своју вечиту функцију, функцију органа и ништа више. Давно је било кад сам ту исту песму, опростите ми за израз, још једном чула. Тај тада клео се на све начине, уверавао ме о својој вечитој љубави, молио да га учини срећним. И онда, било је доба, млада и неискусна душа могла је поверовати у то тако глупо представљено правило, да само љубав доноси вечиту срећу и блаженство; веровала је да је чак и била срећна, да се после само ужасно разочара. И место вечности пак нашла је једну глупу епизоду, а место осећања љубави — страст испољену у најнижем облику. И сад кад вам је све познато, допустите да у ваше речи не верујем, ма како оне од срца биле. Ако хоћете, оставимо и даље добри пријатељи као што смо и до сада били, само ми о љубави немојте говорити, јер нити у њу верујем, нити за њу хоћу да знам. Судбина старе девојке није завидљива, „на ипак ја волим тако проживети...“

Странац беше довршио своју приповетку. Истински бол огледао се на његову лицу, а мирне плаве очи дубоко се загледаше у топлу нећ.

„Ето тако је било. Они су се ускоро преселили у престоницу и ја је од тога доба више нисам видео. Ма како њене речи биле истините, ма како она веровала, ја осећам да никога нећу моћи више тако волети као што сам њу волео.“

Звоно поче звонити и ја стадох спремати своје ствари. Лука се лагано диже, уздахну, навуче свој капут, спреми своју торбу. После кратког времена воз стаде. На београдској станици ердачно се руковасмо и од тога доба ја више не видех Луку Јевремовића.

НАША СРЦА

Ми седимо, загрљени, Како тихо, милозвучно
Немо к'о и зуче, Једно другом вели:
Слушајући, како лепо Да на свету воље среће
Срце срцу гуче. Ни једно не жели —

Како љупко, милогласно Ала, да су наша срца
Једно другом каже: Звона, па да брује:
Да се нико, к'о њих двоје, Сва би младеж, заљубљена,
У миљу не слаже. Дошла да их чује.

Беч

Свешозар Манојловић.

ЗБОГОМ

италијански написала

Е. Хеера

Amor che nasce e si matura in colpa.
Che col rimorso e col terror s'annoda
Infelice fiore
Langamente non dura.

Prati.

(НАСТАВАК)

Тело мога оца било је још топло, кад сам ја чврсто одлучила да више маркиза не видим.

После првог долазила су друга писма; ја сам их враћала, не читајући их — али зар он није виђао трагове мојих пољубаца и суза на полуизбрисаној адреси?

Ја покушах да поцрием сва оправдања којима уме да се користи кривац.

Говорих себи, да је љубав само осећај — да осећаји не зависе о нашој вољи, да је брак само установа противна природном закону.

Да, све то говорила сам тих дана у својим тужним размишљањима, а ту ми беху и мишљења великих умова, који су писали о том предмету — екзалтиране теорије Жоржа Санда, Бихнеров материјализам, Русов цинизам.

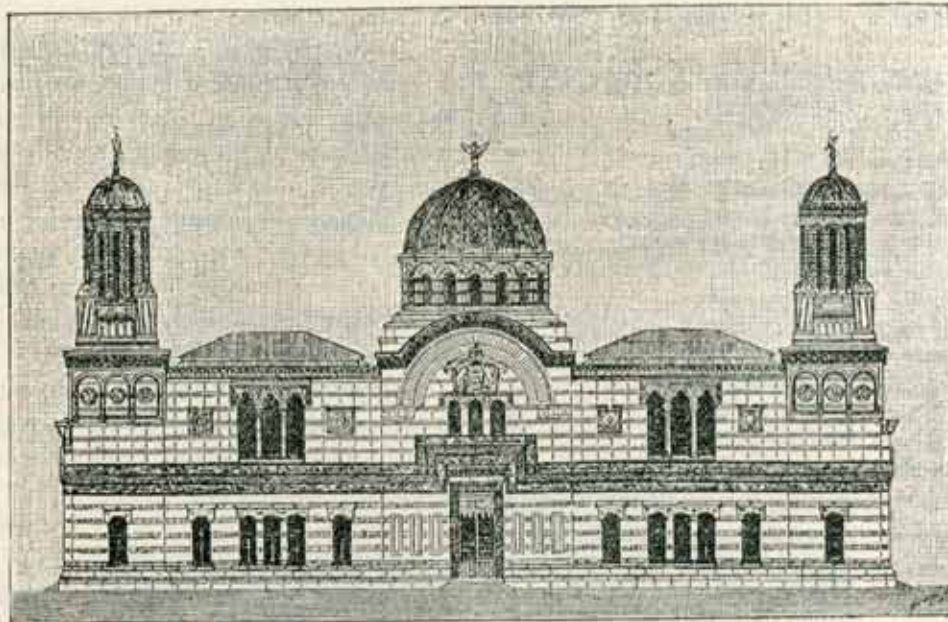
Али ја сам се вртела и окретала у том вртању, не збуњујући се. Па и после свега тога увек осећах, да је мој грех надмашао сваки софизам.

У срцу се порађа страст, машта лети, разум ствара рефлексije, језик пише фразе — и онда? — Истину, правду упућује нас савест.

Ако хоћемо да њу чујемо, онда ће нам рећи, да је рад цивилизације разорио права дивље природе, да су свуда, у свима временима и у свима народима, поред божјих закона стварани и човечји.

Кад би љубав била слободна, та би слобода допуштала браколомство; а кад би се одобрило браколомство, где је онда основ да се казни крађа?

Те борбе заузимале су ме сву. Да ми је било да нађем једну тачку, само једну тачку на коју бих се ослонила, једну реч која би ме ослободила пред форумом

Са Париске Изложбе: ПАВИЉОН КРАЉЕВИНЕ РУМУНИЈЕ

У том циљу а у исти мах услед туге која ме је испуњавала, реших се, да се у скоро не враћам у град. Требало ми је мира и самоће да се приберем.

Пуковник је често долазио к мени. Он се користио сваким слободним даном и проводио га у мојој близини. Ја сам осећала неисказану захвалност према њему, али у његову присуству била сам још жалоснија и ћутљивија.

Једно ватрено маркижево писмо уздрмало је за тренутак одлуку коју тек што бејаш донела — али после тога није ми требала толика енергија, па да му одговорим на начин који му није давао никакве наде.

моје савести; али око себе, у своме положају, у својој будућности не виђах ништа друго до ли најгрознију пропаст.

Нисам смела да из отровног пехара повучем други гутљај; љубавно дрхтање претворило се у уздахе и у јецање, чим би моје кривоветничке усне додирнуле ивицу тога пехара.

Тако прође лето. Не могах се одлучити да прекинем бављење у пољу; била сам се полако навикла на усамљеност, те ме ужасавше помисао на свет и друштво.

Пуковник је узео одсуство, те је био непрестано

крај мене, или у пустим собама замка, или под платанима старог врта у коме се зачала наша тиха, срећна љубав. —

Он је сажаљевао моју тугу и у бескрајној доброты свога срца био је тако љубак, тако нежан према мени, да сам се уз пркос свему осећала тиме побеђена и лила горке сузе под његовим пољупцима, које се не усуђивах ни одбити ни враћати му их.

У благим јесењим вечерима шетали би смо немо и сами, овда онда уздишући — ја из бола он из сажаљења — и ко зна! можда из туге за милом прошлости, кад су моје очи биле верно огледало моје душе и он се у њему огледао.

— О Атилијо, опрости! опрости! опрости!

Једно вече остали смо на пољу дуже него обично. Месец је био тако јасан, небо тако осуто звездама, ваздух тако чист и пун оштрих мириса, што су долазили од олеандера крај мора; а под зеленилом великих дрвета певао је славуј тако мило, да се ни једно од нас двоје не могаше одлучити да уђе у кућу.

Где су биле моје мисли? Његове су се тужно врнуле у једно далеко вече, када су нас обузимале исте мисли, кад смо се шетали по истој месечини, али срца су нам ударала заједнички, а он занесен, срећан, импровизовао стихове.

Да ли их се сећао? Ја их не бејох заборавила и они су ми извирали из срца, кад он тихо промрмори:

— Ова хладовита алеја позната нам је због старих и милих успомена....

Он прекиде — ућута, а ја понављах у себи оне стихове:

Љубићу те, љубићу, Валерија мила,
Док љубавну чежњу подржава сила
Да стигне до звезда што над нама горе.
Докле река с Алаи води ток у море,
Док дружијим путем сунце нам не пође...
Али ако икад, икад време дође,
Што га сад будућност својим велом крије,
Да ти она љубав више љубав није,
Да ти оков буде... Валерија, тада
Презри љубав моју, нек све у прах пада;
Покидај све везе, на што ће нам више, —
Све што дотле беше, нек заборав абрише.
Јер верујем стално, не могу ти крити:
Воље је умрети нег нељубљен бити.

Као каква слика са далеких небеса излажаше ми пред очи заједно с тим стиховима, сјај прошлих времена; ређајући у себи успомене, сретала сам се корак по корак с надама које су ме испуњавале у ведрој зори мога живота.

Алеја од платана, уздижући с обе стране своје густе лисне зидове, готово се затварала горе, али не савим, тако да је месец по средини пробијао своју бледу, дрхтаву зраку, од које су бежали свитци да се скрију у већи густини.

Атилијо је ходао баш испод месечева зрака, уздигнуте главе и замисљена погледа; а ја идући по хладу посматрала сам га.

Била је то још увек племенита појава, која је, улепшана љубављу, озаравала хладне снове моје младости, која је мене дивну, тврдоглаву девојчицу претворила у жену која љуби и која је љубљена. — Он је био Прометеј, који је измамно прву варницу из мога срца!

Нека чудна светлост, нека светлост која се чинила као небесна, окружавала је његову плаву косу која се

изнад уха тако фино и лако таласала, с би човек рекао да је ореол.

Никад нисам посматрала ту светлосну боју као то вече, кад је месец, у комбинацији зракова и сенака, обасипаше онаквим песничким рефлексом.

Његово високо чело било је чисто као у детета, а преко средине пружио се с лева на десно плава жилица, која би набрекнула чим би се он штогод зарадовао или наљутио, а докле је био миран једва се распознавала као вијугава, фина плава линија.

Цело му је лице носило израз часности, а у његову мирном, црном оку огледао се мир чисте савести.

На његове последње речи ја сам одговорила само у души.

Тишина тога часа и на том месту имала је нечега свечаног; чиста душа морала би се осећати да се уздиже к Богу — моја је стењала у дивљем болу.

Стазица се све више сужавала према једној гомили огромних дрвета, кроз која је месец с муком по негде продирао.

Чуо се шум мора, који нам је доносио ветар с мирисом олеандера, а лака испарења, која су се из влажне земље подизала, давала су ваздуху чудну мекоћу.

Истинитивно придох се уза свога мужа; он ме обухвати руком око тела, и тако иђасмо неколико корачаји.

Један лист с платана откинувши се паде на моју косу. — Атилијо га уклони својим уснама.

Прође ме језа, као да ми је нешто ледено прошло од главе до пете.

— Љубави моја! рече он привукавши ме к себи.

Ја га загрлих страсно, махнито; али кад ме је под платанима извео на месечеву светлост и тада ме погледао, видео је да ми је лице било обликовано сузама и бледо као крпа.

Морао ме је одвести кући на својим рукама.

Боркира, 22. априла.

Ево ме напослетку испред вас, острва грчкога мора моја ватрена жељо!

Примите ме милостиво под свој хлад, поморанџе и бледе маслине; скривите ме испред очију света. Старе шуме, по којима се разлегала Сафова песма, биће ми хелија, а море мој манастир.

Како ме је љубио Атилијо.

Његов поглед тражио је са зебњом тајну моје бледе, мојих суза, мојих бурних, непрославаних ноћи.

Његов љунки осмејак као да ме је миловао; из његових уста не излажаше ни једна реч која не би била пуна најчистије љубави.

Могла сам да будем тако срећна!...

Наши суседи, који су нас сретали на нашим шетњама, и виђали нас увек заједно у нашем врту под платанима, називали су мој замак: Аркадија.

Али већ су се проносили гласови о очигледном онадању мога здравља. Велика реч *јектика*, коју је први изговорио не знам ко, прошла је цео крај док није дошла до мога мужа пуна страшних коментара и меланхоличних предсказивања.

Пуковникова страховања расла су у истој мери са његовом негом. Али што год је према мени био пријат-

нији, све ми је више кајање срце раздирало. Била сам дошла дотле да нисам могла поднети његов поглед те сам живела у непрестаном узбуђењу.

Новембар је био магловит и натуштен; ја сам изјавила, да се нећу вратити у град, ма да је бављење у замку бивало све монотоније.

Једнога јутра мало се напаних; Атилијо сав дрхтећи, погледа ме разрогачених очију.

— Није ништа, рекох смешећи се: синоћ сам држала мало дуже прозор отворен.

— Ово годишње доба несносно је у овоме месту, Валерија, и ти не смеш ту дуже остати; то не могу допустити.

— Ти знаш, да ме узрујава и помисао на град и друштвене етикеције. Нисам расположена да се ове године проводим — желим само усамљеност.

— Али усамљеност потхрањује тужне мисли, а ти се мораш расположити, моја мила пустињакиња.

— Молим те, Атилијо, остави ме овде; ти ћеш долазити чешће да ме обиђеш....

— Откуда тако лака одлука, да останеш дуже без мене... ти која пре не би ни један дан провела без мене?

У току његова говора није било ни сенке грчине, али речи су биле страховито истините.

— Атилијо, несрећа, која ме је задесила....

Кукавичка лаж! — Ја нисам имала одважности, да наставим, а он додаде живо:

— Овде не смеш остати ни по што; свака личност, сваки предмет изазива ти тужне успомене. Имам једну мисао — хоћеш ли да је чујеш? Ако ме волиш, поћи ћеш са мном у онај лепо крај, где зима није хладна, где се небо вечно смеши — између Баје и Посилина. Ја ћу узети одсуство; живећу само за тебе, о моја Валерија. Ти ћеш оздравити, па ћемо бити још срећни.

Да ли сам ја смела примити жртву тога племенитог живота? Зар није било боље, да му све признам и учиним крај тим ужасним мукама!

Па онда? — С његовом клетвом или с његовим опроштајем била бих исто тако несрећна; а да ли би можда њему што год помогло, кад бих му скинула вео с очију.

С друге стране Атилијева будућност зависила је од његове војничке каријере; сувише дуго одсуство могло би бити од штете по његово унапређење. Ја са својим туговањем, својом потребом за самоћом, била сам за њега препрека. Да је био слободан, могао је гледати право пред собом и нишанити на највише положаје.

— Хвала ти, рекох с дирљивом нежњом, која је потицала из искреног срца — ти хоћеш да ми бациш пред ноге своју славу и своју част што те чекају; ја то не заслужујем, Атилијо, па нећу....

Јецане ми прекиде реч. Он се наже нада ме, пољуби ме у образе и у косу и пољупцима ми затвараше уста, да не бих могла говорити. За тим рече:

— Моја слава, моја част, моја једина радост ти си. Шта бих ја без твоје љубави? Нити ме таштина, нити сиротиња нагоне да живим за друге — свој сам господар; када ти је досадно друштво, каква бих ја имао узрока

да живим у њему? Хајде оставимо овај тужни замак! Поћи са мном! То те моли твој муж, твој драган!

Осећала сам се уморна, те тога дана не противих се даље.

— Једно сељаче жели да разговара с госпођом грофицом.

— То ће бити због какве помоћи; реците му да вам каже шта хоће — не примам никога.

Слуга, с којим сам те речи измењала, дође одмах и рече,

да сељаче навалује да ме види.

— Добро, нека уђе.

Беше то дечко ведра лица, чудна мешавина од поштења и препредености. Он није трошно много рети; предаде ми једну цедуљу од неког господина и ишчезе као стрела.

На цедуљи, која је била лако намирисана, беше написано елегантним рукописом: „Допустите ми да вас је-дан тренутак видим!“ а за тим једна страсна фраза, фраза, коју једва смеју прочитати два лица — човек који ју је написао и жена којој је упућена.

Данте је у два славна стиха изразио ту стидљивост

страсти која тежи да се скрије од свију погледа — узвишена под велом тајне, немлемента у јавности:

*Parlammo cosa che il tacer
è bello
Come bello è il parlar colà
dov' era.*

На цедуљи није било потписа, али између свакога реда ја сам видела маркијеве очи како се вајају.

Опет ме је довео у ново, неисказано узбуђење.

Ватра почињаше поново да пробија кроз непео

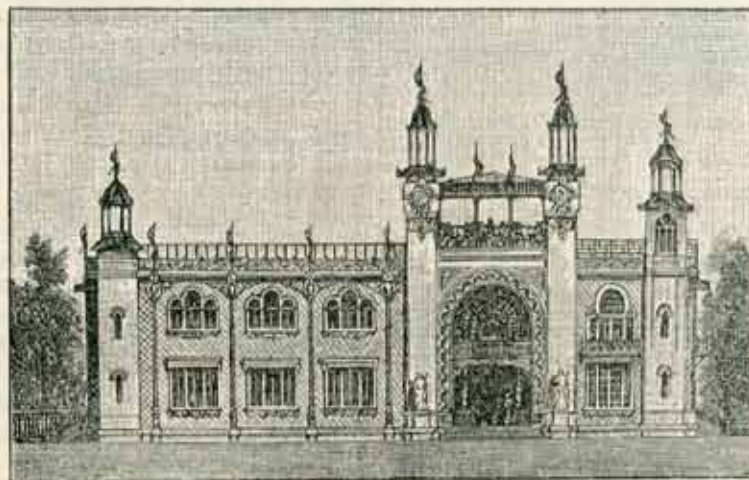
који сам са толиким трудом прикупила.

Шта сам могла да радим? Одмах поценах цедуљу, заклевши се, да на њу не одговорим, али речи су се биле у души отиснуле ватреним словима, те су ме пекле.

И против своје воље ја сам виђала оне силне, сјајне очи, онај заносни, сатирични осмех, оно лице, на коме

Са Париске Изложбе:
ПАВИЉОН КРАЉЕВИНЕ ГРЧКЕ

Са Париске Изложбе: ПАВИЉОН КНЕЖЕВИНЕ БУГАРСКЕ

као да је страст била исписана како се одмара између ружа које су на умору.

Била сам као пијана. У мојим ушима разлегали су се пољупци као каква музика — осећала сам његов страсти загрљај, чула сам његов мелодични глас који ми је дрхтећи шапутао: ја те љубим!

Беху то паклене муке.

Борила сам се против себе саме, оптужујући се, беснећи као лав који удара лобањом о железне шипке свога кавеза.

Ко није доживео такве луте болове, не може ме разумети. Жене које љубе и плачу, не разоривши драг свога лица и уметничку архитектуру своје косе, које уздишу уснама обојеним цинобером и умерено јецају у својим уским хаљинама, те жене ће ме назвати претераном.

Оне умилно гучу о љубави као год голубице по крововима — али моја љубав била је сасвим друкчија!

С образима који беху наборани од тек утртих суза, с осмејком, који ми је задавао неисказане болове, проводила сам дан као и обично у друштву пуковниковоу.

— Видиш ли? Зима се приближава; али на Посипину нема зиме.

Он је те речи изговорио пола у збили, пола у шали; ја не одговорих и спустих се на диван. Мало после, кад сам га видела удубљена у проучавање географског атласа, устадох полако и изидох из собе — зидови су ме гушили, а таваница ми се чинила као да ме притиска оловном тежином.

Без икаквог плана упутих се, онако наоумице, ставом испод платана, те лутах неко време испод оголелих дрвета, докле ме год и против моје воље не нагна кући ноћна влага која је продирала кроз танку материју моје хаљине тако, да сам сва дрхтала.

Ишла сам дуж вртног зида уз који су се пењали дебели венци бршљана, кад на једанпут чух неки шум, а одмах за тим спазих једну прилику и сва претрих.

Преда мном је стојао маркиз и преклињао ме да га саслушам.

Хтедох да вичем, да побегнем, да му заповедим да ћути, али не учиних ништа.

Он ми је међу тим описивао у живим бојама своје муке, своје болове; стотину пута ми је рекао *љубим те* и небројним пољупцима обасипао је моје руке, које сам му ја хладно и немарно пустила.

Напоследку надох једну жицу гласа и покушах да га тргнем описивањем свога живота пунога мука и кајања; апеловах на његову доброту, на његово саучешће — да буде милостив, да не мисли више на мене.

Он изјави да то неће моћи учинити.

— Шта хоћете ви? узвикнух ја. Зар вам није дозвољено што сте мој срећни живот превратили у муке, које не знам како да назовем? Због Вас сам изгубила свој мир, своју част, поштовање себе саме... ах! оставите ме бар, да поправим своју грешку и да вас заборавим.

— Али ти си моја, Валерија! Ако те за другога везује какав свечани обред, ја осећам у себи довољно снаге да те отмам од судбине. Ја ћу оставити све, да бих тебе могао пратити.

(НАСТАВИТЕ СЕ)

О ДЕОБИ ПОЉСКЕ

— СЛИКА ИЗ ОПШТЕ ИСТОРИЈЕ —

Питања о подели појединих држава нису нова у историји. Покушавано је за последњих сто година трипут озбиљно да се то питање примени на Турску, но у томе се није успело, ма да је Турска и самим тим покушајима много изгубила.

Али пре сто и неколико година збрисана је с лица земљина читава једна држава словенска — несрећна Пољска, чија нас судбина мора у толико више занимати, што се зна да сто и неколико милијуна Словена немају данас више од три слободне и независне државе — све остало робује туђину.

Пољске државе нестало је дакле пре једнога века, али је остао пољски народ, подељен у три туђе државе — народ који рађа генијалне књижевнике, уметнике и дипломате. Хоћу да кажем да још живе Пољаци, који су пред дипломатију јевропску изнели нову тему за решавање — *Пољско питање*. А треба знати, да ово питање, заједно с *Источним питањем*, *питањем Ирским*, *Елзас-лотриншким*, па и *Аустријским*, чини заједницу тако званих „*горућих питања*“.

Кад се добро проучи деоба Пољске, онда она даје слику једне трагедије, која се пре сто година на позорници светској у три чина одиграла.

На реду је дакле да се упознамо са појединим чиниоцима те трагедије и њеним главним личностима.

У пролеће 1772. год., дакле баш у оно доба када бејаше спремљен први план за деобу Пољске, пише велики француски филозоф Жан Жак Русо у својим „*Посматрањима о пољском уставу*“:

„Ко чита историју пољског устава, тешко ће моћи појмвати како се на тај начин уређена држава могла и толико одржати.“

Пољска је велико тело, сложено из великог броја мртвих и изломљених удова, чији су покрети скупа независни један од другог, далеко од тога да имају какав заједнички циљ, они се на против узајамно уништавају; — тело које се силно напреже да никад ништа не учини и које није у стању ни једном нападу отпора дати.“

Ну како је Пољска и поред те анархије могла живети о томе су разбијали главу само странци, за пољскога племића, дакле за најважнију класу народа, тако питање није постојало.

Захваљујући мудрој управи неколиких својих владара из династије Пјаста и прирођене династије литванских Јагелона, Пољска је у 18. веку, дакле у времену о коме хоћемо да говоримо, захватала огроман простор између Пруске, Аустрије и Русије.

Она имађаше на 34 области са нешто мање од 14 милијуна становника. Изгубити то све и видети своју државу подељену међу грамжљиве суседе, зар није то најгрознија казна која може постати један народ и вође његове?

Од целокупног броја становништва било је самих племића 1 милијун и неколико стотина хиљада, дакле скоро сваки девети човек био је племић.

Племићи су тада били народ у политичком смислу, т. ј. тело које беше носилац све силе и свију права.

Они нису плаћали порез нити какве друге дације, па шта више нису ни ратовали бесплатно, а међу тим су само они са свештенством имали права на достојанства и звања световна и духовна. Од целокупне управе краљевима скоро ништа не остајаше, они беху лутке у рукама племетства.

Законодавну власт имао је сабор (скупштина) познат са свога „*Слободног вета*“ („*Libertum veto*“ — „*Не допуштам*“), које је обарало све одлуке скупштинске, које не беху *једногласно* донете, па ма само 1 глас био против.

То је оно познато „*Liberum veto*“ из пољ. историје, које је упропастило пољску државу.

Војска пољска, која се последњи пут јавља онако сјајно и победоносно под Јованом Собјеским у одбрани Беча од Турака (1683), онада сада све више и више у моралу и дисциплини. А шта да кажемо за народ пољски, т. ј. за масу народа пољског не рачунајући ту племство? „Пред мојим очима, пише један савремени Пољак, стоји $\frac{5}{6}$ пољског народа. Ја видим милијуне несрећног народа, полу-наге, покривене кожом или неком храпавом материјом, упрљане и надимљене, с унашим очима и кратким двосљем. Они мало осећају, мало мисле, једва човек може да позна у њима разумна створења. Они изгледају сличнији животињама него ли људма. Њихова обична храна беше хлеб помешан с плевом, а једну четвртину године проводили су о самоме зељу. Пију воду и ракију, станују у земунцима и таким становима који су са земљином површином скоро у истој висини. Изнурен дневним радом ту спава отац породице са својом нагом децом на трулој слами, на истој постељи на којој лежи и његова крава с телетом.“

Ето, до каквог благостања беше довело пољски народ жалосно пољско племство! Да погледамо мало из ближе у очи и овоме суверену пољске републике, као што тада обично Пољску и називаху, јер је она у ствари више и личила на аристократску републику него ли на монархију. Племство се зваше именом „шљахта“ и то је име у ширем смислу обухватало све племство, које опет беше подељено на више редова по имању, образовању и рангу у јавном животу. Међу племством (шљахтом) треба разликовати магнате, т. ј. племиће из неколико најчученијих породица, за тим средињу шљахту која је износила на 20 до 30000 људи и најзад малу шљахту око 1.300.000 племића.

У овој трострукој аристократији представљали су магнати право племство, средиња шљахта одговараше грађ. сталежу буржоазији, а мала шљахта одговарала би ономе што се у другим земљама зове народ — сељачком сталежу. Несрећа Пољске лежи у томе што последње две класе племства не беху у стању да накнаде држави грађански и сељачки сталеж.

Стање је у Пољској у опште било тако рђаво, да је још на 100 год. пре пропасти (1661. г.) пољски краљ Јован Казимир, изговорио у сабору ове пророчанске речи: „Желео бих да не будем пророк, али ја се бојим да нам не предстоји каква деоба! Москва ће се дочепати Литве, Бранденбург (Пруска) Велике Пољске, Аустрија, ма како да има добре намере, неће себе заборавити и машиће се за Кракову и суседне области.“

Као претече ропства јављају се у анархистичном телу пољ. државе туђи елементи који је лишше животне снаге. Још док слободна бејаше, њу су економски упропастили Јевреји, душевни живот убили су јој језуити, а после битке код Полтаве (1709. г.) она је била и у погледу политичком и војничком зависна од Русије. Последњи пољски краљевни династије саксонске као Август II. и Август III. не беху у ствари ништа друго већ руски намесници.

Сумње нема да су пропасти Пољске доста допринели и њени последњи краљеви, који сви избором то место за-

узимаху, они не само не беху кадри егзистичне тежње племства сузбити већ им још и попустиху, само да би се дочепали краљевског престола. Краљ је био потпуно немоћан, а поједине породице великашке надметаху се која ће више власти да пограби.

Из једне од ових знатнијих породица беше и последњи краљ пољски, *Станислав Август Поњатовски*. Он беше син сенатора Поњатовског и Констанције Чарторијске. Млади гроф је у брзо свет познао, учио се у Паризу и Лондону и када се 1755. год. у 23. години врати у отаџбину, он беше прави кавалер, неописане лепоте, носио је главу као прави краљ. Он је имао три ствари без којих не беше тада ниједан француски витез: пре свега женове су за њим престо лудовале а сем тога одликовао се млади гроф и у двобоју и у прављењу дугова. Он је прибавио себи нешто знања из литературе и у свако доба с тим је на-радирао. Из Пољске млади гроф оде у брзо за секретара посланства у Петроград и тамо му његова лепота створи познанство с царицом Катарином. На скоро је Поњатовски био и посланик на двору Петроградском. Познанство и наклоност царичина отворише младом Поњатовском славну каријеру. Кад се Катарина после држ. удара 1762. г. дочепа сама руског престола, посла она у Варшаву, преко нарочитог свога посланика, своме љубимцу Поњатовском својеручно писмо,

које почињаше овим речма: „Ја шаљем Кајзерминга у Пољску са заповешћу да или Вас или Вашег ујака, принца Адама Чарторијског, начини краљем“ Чарторијски радо пристаде на кандидацију Поњатовског, јер у ствари новоме краљу припада само титула а њима сва власт. Тако се после смрти Августа III, за-краљи Станислав Поњатовски, последњи краљ пољски.

Политика дељена појединих држава може се обележити као зараза. Пре него што је Пољска пој подлегла, она је најпре дуго боловала од те болести.

Још у XIV. в. чињен је покушај да се Пољска подели између немачког реда, Аустрије, Моравске и Угарске. У XVI. веку руски су се цареви носили

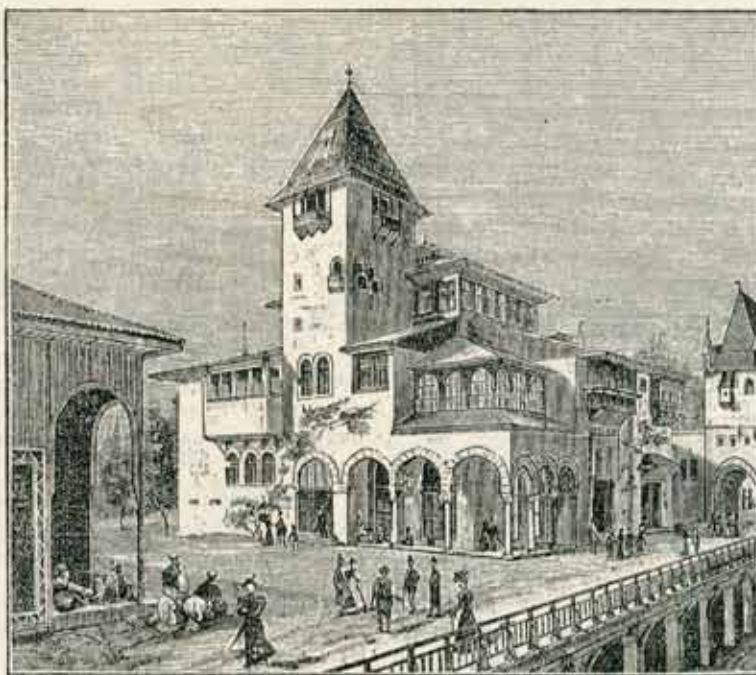
мишљу о подели Пољске између Русије и Аустрије. Ну сви ти покушаји беху само речи, а не и дела, све до 1772. год. када три пољска суседа један такав покушај и у дело приведоше.

Ако би се запитали: шта је управо упропастило Пољску, онда би се могла поменути ова 3 главна узрока што су ископали гроб пољској држави:

1.) Покрет руског народа, т. ј. тежиња Руса да од Пољака отргну земље које су некад припадале круни Св. Владимира: Црвену Русију, Црну Русију и Малу Русију. Ка народносном питању придружи се и религиозно, јер се Русија истаче као бранич православних против већине католика.

2.) Други узрок јесте у пожуди Пруске. Пољској припадоше западна Пруска т. ј. Доња Висла с градовима Торњом и Данцигом. Тај део Пољске, дакле зап. Пруска, раздвајаше Бранденбург и источну Пруску, земље што састављаху Пруску краљевину. Још први пруски краљеви радили су на томе да отму од Пољске зап. Пруску те да на тај начин своју државу уједине и заокругле.

3.) Трећи и скоро најважнији узрок пропасти лежи у томе што је Пољска према оној анархији и покваре-

Са Париске Изложбе: ПАВИЉОН БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ

ности, коју смо видели, била држава XI. а не XVIII. века. Несрећа је по њу велика била и у томе, што она беше окружена најансолутнијим државама тога доба, чији су силни владари имајући сву власт у својим рукама заводили у њима реформе 18-ог века. Пољска је једина међу њима остала нероформована. И она се могла спасти једино реформама, али их се доцкан сети. А и кад се реши да их уведе, злочици јој суседи не дадоше, јер би им се тиме измакао плен из шака.

Руска царица Катарина и Фридрих Велики беху сложни у двема тачкама: да заступају права некаатолика и да не допусте никакве измене у пољском уставу. Пољска није имала снаге да те реформе изврши и против воље својих суседа и с тога је морала пронасти. Године 1768. Пољска је била принуђена да закључи с Русијом уговор, по коме се у Пољској без одобрења Русије није смело приступити промени устава. То значи озакоњити мешање једне стране државе у унутрашња пољска питања.

Да би притекао у помоћ Пољацима, француски двор сматраше као једино средство да приволи Пруску те да ова огласи рат Русији. У Француској су на жалост прецењивали снагу турску, која беше неско пала од последњих ратова с Аустријом. Тим је Француска судбину Пољске везала за успех турског оружја, а како овај, као што се види из мира Кучук-кајнарџиског не беше никакав, то је комадање Пољске било неизбежно.

Успеси руског оружја после битке код Чесме (1770.) изазваше бојазан и суревњивост код Пруске и Аустрије. Тада се схвати источно питање у модерном смислу: „У садашњем активном стању Портине“, пише Кауниц, министар цара Јосифа II. „наша тајна политика треба да буде без сумње у томе, да одржи турско царство што је могуће дуже, или у најгорем случају да ово царство не уништи сама Русија без нашег нужног суделовања.“ Упоредо с овим јави се и Пољско питање; и Пољској, која је у једној прилици спасла Јевропу од Турака, би суђено, као што вели Рамбо, да буде откуп за исту Турску.

Нема сумње, да је од свих држава највише радила на комадању Пољске Пруска. Нико други него Фридрих Велики био је тај, који је доставио Катарини да Пољаци желе промену устава. На састанку с царем Јосифом у Најштату (Моравска) он му је узео страх од руских освојења и успеха на истоку и том приликом говорио о деоби Пољске. То је он био који је шизао свога брата Хенриха у Петроград да и царицу Катарину склопи на деобу. Он је дао на знање Катарини да ће је њени успеси на истоку довести у сукоб с Аустријом и Француском и да он неће бити у стању да с њом води овај рат против здружене Јевропе. Он је преко свога посланика у Петрограду изјавио царици Катарини: да она без сумње има право на накнаду за трошкове у овом двоструком рату, али не треба да јој је стало до тога где ће добити ту накнаду, да ли на Висли или на Дунаву. Он јој препоручиваше да се накнади на рачун Пољске, и да само ради равнотеже на северу допусти извесно повећање Прусској и Аустрији, — опет разуме се на рачун Пољске.

Да би оправдао овај свој разбојнички предлог, Фридрих Велики позива се на историју, која на жалост има да покаже и таквих примера. Он говораше: како је Авињон припадао папи на су га Французи узели, а Страсбург је био слободна варош па га је Луј XIV. опет освојио.

Катарина је већ тада ратовала с Турском и није могла ни мислити на то да дође још у сукоб с Аустријом и Француском. Поред свег тога што је желела да Пољску одржи у целини, али под руским утицајем, бејаше сад принуђена да прихвати предлоге Фридриха Великог. Подела Пољске беше већ свршена ствар, а 17. фебруара она је утврђена уговором између Пруске и Русије, у априлу им се придружи и Аустрија, а тек 18. септембра стављена је на знање пољском краљу. По томе плачашком уговору Русија је добила Белу Русију са 1,600,000 становника, Аустрија Западну Галицију и Црвену Русију

са 2,500,000 становника, а Пруска Западну Пруску без Торна и Данцига са 900,000 становника. Тако Пољска изгуби на 4,000 □ миља и 5 милијуна становника. Камо среће да је остатак могла сачувати, али Пољаци не могаху да спрече комадање своје државе!

У једној сатиричној брошури тога доба врло је згодно алегоријски представљена деоба Пољске. Око раширене карте пољске државе стоји на једном крају Фридрих Велики и Јосиф II., а на другом царица Катарина; сваки од њих указује претом на карти на део од Пољске који има да му припадне. Између њих је последњи пољски краљ, Станислав Поњатовски: једном руком држи карту Пољске, коју му они извлаче из руке, а другом руком придржава круну која му непрестано слеће с главе. Изнад те целокупне слике у ваздуху представљен је анђео који свирком у трубу упозорје поштени свет на ово злочинство.

проф. Мух. Ј. Ђорђевић.

(СЕРВИТЕ СЕ)

БРИГА

РОМАН

НАПИСАО

ХЕРМАН СУДЕРМАН

(5)

(НАСТАВАК)

XI.

Било је Иван-дан. Глог је мирно. — Сребрим ејајем разливао се месец по земљи. У селу је било велико весеље. — Палили су катраљаву бурад, а на ливади играли су момци и девојке. Надалеко се видео пламен по рудини, а танки звуци хеманета разасгали су се сетно по ноћи.

Павле је стајао на огради баштенској и гледао у даљину. Момци су отишли до креса, а и сестре се још нису биле вратиле. Оне су измолиле допуштење да походе свештеникову Јадангу, своју другарицу, скромну, тиху девојку, чијем их је друштву радо поверавао.

Сада је хтео сачекати, док се сви не врате.

Месечина га измами на рудину. Била је поноћна тишина; само је у доубовима вриска цврчао покаткад понац као иза сна. — Огњице спуштаху своје румене главе — а дивизма се сјала као да хоће с месецом да се надмеће.

Лагано, трома хода ишао је даље, спотичући се с времена на време о који критичњак и сапашући се у вреже. У јасним искрицама сипала је роса пред њим. — Тако дође до смрека, које су изгледале још тајанственије него ли иначе.

Као црни зид дизала се шума пред њиме, а месечева светлост пала је на њу као свежи снег. Нађе место на коме је пре више година висила мрежа — Чаробним сутоном одбијаше пропланак кроз црни грање. — Па га је вукло све даље и даље. — Као палата од треперљивог мермера уздизала се пред његовим очима бела кућа са својим доксом и својим забатама. — Мртва тишина владала је на имању, само би с времена на време залајао пас, да одмах опет умукне.

Стајао је пред гвозденом капијом, а није знао како је дошао овамо. — Ухвати обема рукама шипке и погледа унутра. Окупано у месечевој светлости лежало је пред њим широко двориште — црним ливацама одбијаху се кола која бежаху поређана пред стајом — бела се једна мачка прошуња поред оgrade — иначе је све спавало.

Дуж зида оде он даље. У гомили пепела иза ковачнице лежала је гомилица жеравица, које су прокиривале кроз мрак као запаљене очи. Затим дође градина. Високе лине вагињаху над њом своје гране, а мирис од зановета и раних ружа допре до њега, опијајући га, кроз ограду. Кроз грање виделе су се као сребрне траке шљунком посуте стазе, а сунчани сахат, који је био сан његове младости, уздизао се иза њих мрачно.

Бела се кућа све више приближавала. Сада је могао готово сагледати прозоре. И овде као да је све спавало.

Био је понегде — и у „Киизи песама“ — читао како заљубљеник обично у месечини ноћној драгани свога срца приређује серенаду — уз пратњу гитара или мандолине, ако је то икако могуће. Тако је то било у лепо доба витештва, а у Шпанији и у Италији бива можда и данас. То му паде на ум, и он замисли како ли би то изгледало, када би он, Павле, глумак, почео овде као лутајући витез да удара у гитар, крештећи уз то чежњиве љубавне песме.

Морао се гласно насмејати при тој помисли, а после му паде на ум, како он свој музички инструменат увек носи уз се. Седе на ивицу опкопа, наслони леђа о један дирек од оgrade и поче звиждати — прво плашљиво и тихо, па све одважније и јаче и као обично, када би се сав предао својим осећајима, заборави на послетку све око себе.

Као из тешких снова пробуди се, када зачу како с ону страну оgrade шуште и пуцају границе. — Уплашено се окрете.

С оне стране стајала је Јелисавета у белом ноћном оделу — преко кога је овлашно пребацила затворени огртач.

У први му се мах учини да мора да скочи и да утекне, али као да су му се удови укочили.

„Јелисавета — шта ћеш овде?“ промуца он.

„А шта ћеш ти овде?“ упита га она, смешећи се.

„Ја — ја — сам звиждао мало.“

„И за то си дошао овамо?“

„А што не бих?“

„Право велиш — ја ти нећу забранити.“

Она је наслонила чело на шипке од оgrade и гледала га је. Обоје је ћутало.

„Зар нећеш да приђеш ближе?“ упита она затим — очито не знајући шта пита.

„Хоћу ли да пређем преко оgrade?“ запита је он сасвим невинно.

Она се смешкала. „Немој“, рече она затим, одмахујући главом, „могли би нас видети с прозора, па то не би ваљало. — Али морам да говорим с тобом — стани — доћи ћу напоље к теби, па ћу те мало испратити.“

Она одгурну у страну једну отковану шипку и провуче се, затим му пружи руку и рече: „Лепо је од тебе што си дошао, често ме је вукла жеља да говорим с тобом, али никада у тим приликама ниси био ту.“ Па уздахну дубоко, као да је обузе сећање на тешке часове.

Он уздрхта по целом телу. Поглед на девојачку прилику, која је стајала пред њим тако невинна и искрена у своје ноћном оделу, пресече му готово дах. Слепе му очи силније закуцаше — погледи су му тражили земљу.

„Што ми ништа не говориш?“ упита она.

Збуњен осмејак прелете му преко лица.

„Немој се срдити“, промуца он.

„А што бих се срдила“, упита она, „мени је шта више мило, што си једном сав мој. Али је необично — баш као у бајкама. Ја стојим на прозору и гледам у месечину — мамица је баш заспала, а ја баш премисљам да ли и ја да легнем — али ми је глава тако немирна а чело ми гори — обузео ме неки немир. На један мах чујем како неко у градини звижди, тако лепо, тако тужно, како сам то чула само једном у животу, а и то је било

давно. „То може да буде само Павле“, рекнем у себи, и што дуже слушам, све ми је то јасније. „Али откуда он овде?“ упитам се, и пошто хоћу да се уверим потпуно, узмем на се огртач и сиђем на прстима — тако — и ето ме сада — а сада хајде — да пођемо у шуму — онда нас нико не може видети.“

Она га ухвати под руку. Кутећи одоше преко ливаде, месецем обасјане.

Па онда она намах стави обе руке на лице и поче горко плакати.

„Јелисавета, шта ти је?“ узвикну он уплашено.

Она се занесе, нежни јој се стас затресе у немом јецању.

„Јелисавета, зар ти не могу помоћи?“ мољаше је он.

Она јако затресе главом. „Остави ме“, промуца она, „сада ће проћи.“

Покуша да пође даље, али је изневернише силе. Уздахнувши спусти се на ивицу опкопа у влажну траву.

Он застаде пред њоме и гледаше је. „Исплакати се“, то је правило које је већ толико пута искусно у животу. — Прође га сва стрепња. Овде је ваљало тешити, а у тешењу се добро разумевао.

Када се она мало смирила, седе поред ње и рече тихо: „Нећеш ли да се изјадаш, Јелисавета?“

„Хоћу“, узвикну она, „та чекала сам на то већ пуних три године. Толико сам то носила у себи, Павле, и готово ме удавио тај терет, и нисам нашла нигде хришћанске душе, којој бих се могла поверити. Доле у Италији, на лепој Капри, где се све смеје и кличе, често сам поћу сазнала на море и узвикивала сам у своје болу, па сам се у зору опет враћала и смејала се, још више него ли други, јер мати — о мати — мати!“ узвикну она, поново гласно јецајући.

„Умири се, ево ти сада мене, коме све можеш казати“, дошау јој он.

„Да, имам тебе — имам тебе“, промуца она и наслони лице на његово раме. „Видиш, то сам знала вазда; али каква ми је корист? — Та ти си био далеко — и често пута сам ти већ хтела писати, али сам се бојала, да си се отуђио од мене и да би ми могао замерити... А откако смо се повратили, мислим само једно: Њему се мораш поверити, он је једини који зна шта је брига — он ће те разумети.“

„Реци, шта ти је Јелисавета?“ мољаше он.

„Она мора да умре!“ врисну она.

„Твоја мати?“

„Да!“

„Ко ти је то рекао?“

„Професор у Бечу који је прегледао. Пред њом је начинио задовољно лице и рекао јој је: „Ако се чувате, можете доживети сто година“, али ме је после позвао, па ме је запитао: „Јесте ли јаки, госпођице, можете ли да поднесете истину?“ „Молим Вас да ми је кажете“, одговорила сам му. „Вама морам да поверим“, рече он по том, „јер Ви сте једина која овде над њом бди.“ Па ми је саопштио, да она може умрети свакога дана —, ако не — па ми је дао пуно упустава, па која мора да обраћа пажњу: и на јела и пића, климу и узбуђења и ваздан друго. Видиш, од тога дана стрепим за њу од зоре до мрака, и бринем се, и бдим, и немам мира. Неки ми пут дође да себи кажем: „Млада си, па треба да живиш“, па огледам да кличем и певам, али ми глас застаје у грлу, и опет се снујим. Разуме се, пред матером морам да се чиним весела, па и пред оцем.“

„Али што се ниси поверила њему?“ упале јој он у реч.

„Зар да и њему отрујем живот?“ одговори она. „Нећу, пре ћу да носим сама него ли што ћу да гледам и њега нерасположена. Он је веселе нарави и воли је свом душом својом — иначе је понекад жесток и пргав,

али њој још никада није рекао окорне речи — нека га, нека се пада, докле само може, — ја му то нећу одати.“

Она наслони главу на обе руке и гледаше преда се. Њему паде на ум бајка његове матере. „Бриго, бриго“, шаптао је за се.

„Шта велиш?“ упита га она и погледа га великим очима, жељним утехе.

„Ништа“, одговори он са жалосним осмехом, „камо да ти могу помоћи.“

„А ко би то могао?“

„Па можда бих ипак могао“, рече он, „требало је само некога, коме ћеш се изјадати. Па с тобом и није тако зло, како ти изгледа — до душе и тебе је благословила брига.“

„Шта то значи?“ упита она.

И он јој исприча почетак оне бајке, у колико је био запамтио.

„А како се човек избавља тога благослова?“ упита она затим.

„Не знам“, одговори он, „мати ми никада није хтела испричати краја. А и не верујем да има избављења. Људи као што смо ми, морају се добровољно одрећи среће, и ма колико им она била близу, они је не виде — увек им се испречи што жалосно. Једино што им је дано, јесте да бде над срећом других и да се старају да им је што боље.“

„Али и ја бих хтела да сам мало срећна“, рече она, подиравши очи према њему поверљиво.

„Камо да сам ја тако срећна као што си ти“, одговори он.

„Да ме само није увек страх“, жаљаше се она.

„Страх — с њим се морам соријатељити — њега сам имао вазда, а када нисам знао зашто? измислио сам брзо какав повод. Али није то баш тако страшно, — да човек нема страха, не би ни знао зашто живи. — Али размисли само, како задовољна ти можеш бити: око тебе све су весела лица, мати ти се осећа срећна, усипкос свему боловању — је ли да је тако?“

„Тако је, хвала Богу“, рече она, „она и не слуги колико јој је рђаво.“

„Ето, видиш ли! — А и отац то не слуги; њих не тишти брига, они се воле, а воле и тебе, међу нама нема зле речи — а када мати једном склопи очи, склопиће их можда у осмеху и моћи ће рећи: баш сам увек била срећна! — Реци ми — можеш ли више тражити?“

„Али она не сме умрети!“ викну Јелисавета.

„А што не?“ упита он, „зар је смрт тако овака?“

„За њу није — али је за мене.“

„Не сме човек ту никада помислити на себе“, одговори он, стискајући уснице, „ваља гледати, како ће се изићи на крај. — Смрт је овака само онда, ако се целог века чекало на срећу, а није дошла. Човеку мора да је тада као да се гладан диже са пуне трпезе, а ја не бих желео да то мора осећати нико кога волим. — Видиш, и ја имам матер, — и она је желела да буде једном срећна, па и сада би то хтела, те још како, — ја сам једини који би је могао ослободити бриге, али то нисам у стању. Шта мислиш како ми то мора бити? Гледам како стари у бризи и невољи... могу да избројим боре на њену челу и њеним образима... уста јој увидају, а брада испада... одавно већ више не говори гласне речи, ћутљивија је из дана у дан... и тако ћутљива она ће једнога дана умрети... а ја ћу стајати поред ње, па ћу рећи: ти си крив томе, ти јој ниси могао приредити ни један једини дан среће.“

„Јадни човече“, шапуташе она, „зар ти никако не могу помоћи?“

„Нико ми не може помоћи — докле отац —“ он застаде, уздашен током својих рођених мисли.

Обоје заћуташе. — Дуго су седели непомично, на лактивши двадесетогодишње главе брижно на руке. Ју-

тарња румен обасу сребриasto њихову косу, коју је благи пољски ваздух покретао, играјући се с њиме.

Па онда пређе преко њих сенка од облака.

Обоје се затресосе.

Учини им се као да је она жалосна вила, коју су називали „Брига“, раширила изнад њих своја мрачна крила.

„Хоћу да идем кући“, рече она, дижући се.

„С Богом пошла“, одговори он свечано.

Она му ухвати обе руке. „Хвала ти“, рече тихо, „нашао си ми се врло, врло лепо.“

„Па ако ти опет устребам —“

„Доћи ћу ти да ти звиждим“, одговори она смејући се.

Па се расташе.

Као у сну корачао је Павле кроз мрачну шуму.

Смреке су тихо шумтале... по сивој маховини треперили су месечевни зраци.

„Баш је чудновато“, мислио је, „што ми сви поверавају свој јад“, па из тога изведе да је од свих најсрећнији.

„Или најнесрећнији“, додаде замислено, али се затим тајанствено насмеја и баци капу у вис.

Када изиђе на чисту рудину, опази како испред њега пролетосе две сенке, па ишчезосе у маглој даљини.

Одмах затим опет чу како нешто прска у добуна смреке.

Брзо се окрете и виде две друге сенке, које иза једнога добуна падохе на земљу.

„Изгледа да је данас оживела сва рудина“, шаптао је он, и додаде, смешећи се: „Па наравно, ивањска је ноћ.“

Наскоро затим пратише се рашичане косе и зажарених образа и близнаке. Оне изјавише да им је свештеник допоноћ бацао карте. Оне ће скоро добити мужа.

Кикоћући се, уукоше се у своју собу за спавање.

XII.

Стари Мајерхерфер пливао је у срећи. Пристанак богатога Дугласа да узме учешћа у његову предузећу дао је намах необичнога полета његовим коцкањима. Уши, које су му до сада биле неприступачне, почеше жељно слушати његова разлагања, а у гостионицама, у којима су га до сада дочекивали у пола подругливим, у пола сажаливим смешкањем, важио је сада као велики човек.

Половином свога имања хоће да узме учешћа, причао је он; „већ смо с Борангом у Берлину ступили у преговоре, да нам испоручи потребне машине; из Олденбурга поручили смо техничкога директора; а свакога нам дана стижу питања, по коју ћемо цену давати милион тресетних коцака.“

То је имало за последицу да на њ наваљиваху да почне издавање акција. А када би се искупили око њега и молили га, да свакоме резервише толико и толико комада, испрено би се надувано и говорио би, како ће он јамачно остати у чврстим рукама.

Код куће се бавио смишљањем шара на штампаним таблицама хартије за преписку будуће фирме, а у свима њенојма звецкао је позајмљени новац.

Прођоше четири недеље од оне ивањске ноћи, а стигоше из Хеленентала две позивнице, једна за господина Мајерхерфера сина, а друга за младе даме.

„На баштенску забаву“, тако је писало на њима.

„Аха, већ се отимају за нашу милост“, узвикну он, „пацови мирису сланину.“

Павле оде са својом позивницом, исписаном Јелисаветином руком, иза пласта сена и проучаваше слова у потпуној усамљености ваљда читав сахат.

Затим се поне у своју собу под кровом и стаде пред огледало.

Нађе да му је брада обимом нарасла и да се само на образима још виђаху голинава места.

„Добро ће бити“, рече у нападу сујете, али када виде свој осмејак, зачуди се дубоким, жалосним борама, које се протезаху од очију поред носа све до углова од уста.

„Боре чине човека интересним“, тешко се.

Од тога часа мислио је непрекидно, коју ли ће улогу играти на забави. — Пред огледалом се вежбао да се клања како ваља, разгледао је свакога јутра своје стајаће рухо и трудио се да похабаност свога капута умањи премазивањем прином бојом.

Позивница произвела је у његову душу читав преврат. Она му се учини поздрав из обећане земље среће, коју је, као Мојсије, дотле видео само из далека. И није му узалуд било двадесет година.

Дан забаве дође.

Сестре су обукле своје молакне хаљине и заделе тавне руже у косу. Скакутале су испред огледала и питале се: „Јесам ли лена?“ — И ма да су питање радо потарфишале, ипак су једва слутиле, како су биле лене. — Мати је седела у углу, гледала их и смешила се.

Павле је заплашено трчао тамо амо, — чудећи се у себи, што такав весео догађај може човеку задати толики страх. — У последњем часу научио је свакојаким лепих говора, које је мислио држати на забави. О људском благостању, о вађењу тресета и о Хајновој Книзи песама. Ваљало је да свет види како он уме да се љубазно забавља са дамама.

Отворене двоколице, остатак прошлога сјаја, одвезоше њега и сестре на забаву. Мислили су се вратити пешке. —

Када приспеше, опази преко ограда од градине кроз жбуње отворене хаљине и зачу кикот веселих женских гласова. Његово се неугодно расположење тиме знатно увећа.

На веранди дочека их господин Дуглас с веселим осмехом. Он уштину сестре у образе, потапша њега по рамену, па рече:

„Дакле, млади витеже, данас ћемо зарадити оструге.“

Павле је окретао капу у руци и поче се просто душно смејати, на што му самом би врло криво.

„А сада хајдемо дамама!“ викну господин Дуглас, узе сестре испод руке, а он је морао поћи за њима.

Кикот се све више и више приближавао — умешаше се и мушки гласови — обузе га осећај као да га воде на губилиште. На му онда паде на очи као вео — неразговорно спази пуно страних лица, која су га гледала кроз облаке. — Паде му на ум беседа о вађењу тресета, али се њоме у овом тренутку није могао користити.

Затим назре кроз маглу Јелисаветино лице. Имала је брош са плавим драгим камењем и смешила се љубазно на њега. Успркос осмеху никада му се није учинила тако туђа као у томе тренутку.

„Господин Павле Мајерхер, мој друг из младости“, рече она, узевши га за руку и поведе га уокло. Он се поклати на све стране, а у њему се створи неодређен осећај, као да се чини смешним.

„Е — ето и мога узорнога сина“, викну весели глас њена брата од тетке, а све се даме церекаху.

Затим му рекоше да седне и пружише му шољу каве.

„Мамица је мало прилетгла“, дошану му Јелисавета, „није јој добро данас.“

„Тако“, рече он и насмеши се глупо.

Брат Леон скупио је око себе круг младих дама и причаше им причу о неком младом референту, који је толико волео слаткише, да се претворио у главу шећера, гледајући у фишек слаткиша, које није могао добити. А друштво хтеде пренући од смеха.

„Да умеш и ти да причаш такве приче“, помисли Павле, и пошто се ничем бољем не досети, стаде јести колач за колачем.

Сестре одмах опколише нека туђа млада господу, којима су се дрско смејале у очи и давале врло отворене одговоре.

Сестре му се намах учинише као бића из виших светова.

„Сада ћемо да играмо лепу игру, госпођице“, рече Леон, пребацивши колено преко колена и затуривши се немарно у столицу. Игра се зове „корис“. Даме се шетају свака за се, а тако исто и господу. Господин пита даму коју сретне: „*Est ce que vous m' aimez ?*“ (Да ли ме волите?), а дама или одговара: „*Je vous adore*“ (Ја Вас обожавам) и постаје његова госпођа, или му हुтећи даје корпу. — Ко добије највише корпи, добиће шилату капу коју мора да носи све вече.“

Даме изјавише да је игра врло весела, и сви се подигоше да одмах почну. И Павле се диже, ма да би му било најмилије да остане у мрачном углу.

„Како ли се каже та туђа реч?“ питао се у себи; питао би кога господина, али се стидео да призна своје незнање и да тако брука сестре. Јелисавета била је отишла с осталим девојкама, а њој би се најрадије поверио.

И тако пође снужен за другима, али када снази прву даму да му иде на сусрет, обузе га толики страх, да брзо удари у страну и да се сакри иза најгушћег жбуна.

Ту је било мало праве дивљине, као усред шуме. Коприве и напрат подигаше своја витка стабла, а непријатна млечика отимаше се о преласт са широколистним чичком. У овој гужви лишћа чујну, налакти се на колена и размишљање.

Дакле то зову људи забављати се? Добро је што је и то видео, али му се није допадо. Код куће је свакојако било лепше — а уз то, ко зна, да ли су девојке на време свршиле пљевљење?... да није тресет сувише влажан наслаган у гомиле?... Код куће је било толико послова, а он је тумарао и пристајао на глупе игре, као будала... Да није било Јелисавете... али да, каква му је била корист од ње?... Како се смешила њему, тако се смешила свакоме, а када је тек Леон почињао своје шале... па како је био дрзак, како је свима ласкао! О, свет је покварен, а притворни су сви, сви!

Он чу како га вичу по стазама, али се још боље саби у своје скровиште. Овде је бар био сачуван од подсмеха. — Ужасна занара притисла је ваздух — дремљиво зујећи мисели су бумбари по земљи — холоја је била на домаку.

„Све ми је једно“, мислио је Павле, „немам шта да изгубим, а — зимњу сам раж увезао.“

На пољу наста тишина — из даљине зачу се звецање стаклених тањира и лажичица, а с времена на време мешало се у то загушено смејање.

Павле обустави дах. Што се дуже бавио у своме скровишту, све му је било теже око срца — напослетку му се учини да је ђаче које се крије од казне учитељеве. Мирис раширених биљака би све јачи и несноснији, непријатан задах подиже се из влажне земље — као љута магла подиже се пред његовим очима. — Челичноплави облаци уздицаху се на небу, из даљине поче тутњити грмљавина.

„И то зову забава“, мислио је Павле.

У гранчицама наста шумањ. Тешке кишне капљице падаху на лишће, и сада се Павле излуче из скровишта свога, плашљиво као кривац.

Грохотан смех дочека га са веранде.

„Ето Августа“, викну један од господу тихо. Овај је био у Берлину и видео је циркус; а други пристадоше.

„Поштована господо“, узвикну Леон, пенући се на столицу, „овај узорни син, назван Павле Мајерхер, из-

пукао се на најнедопуштенији начин испод пресуде друштва. Пошто је у своме ништавном осећању предвидео да ће највише корпа сјединити на својој недостојној глави, то се одвећ недостојним кукавиштом — —

„Не знам зашто ме тако нагрђујете“, рече Павле угређен, сматрајући све то за истину.

Нов, бескрајни смех одговори му.

„Предлажем дакле да му се за казну за његову кривицу досуди шиљата кана и да се тога ради образује суд.“

„Молим — примам ја капу и овако“, одговори Павле раздражено. — Требало је само да отвори уста, па да настане нов смех.

Свечано га крунисаше капом... „Мора да изгледам смешан“, помисли он, јер сви су се ваљали од смеха. Само се сестре нису смејале, румене од стида обориле су очи к земљи, а Јелисавета га је гледала збуњено, као да га хоће да моли за опроштај.

„Август“, зачу се опет из круга господе.

Одмах затим поче бура. — Јатомице побегоше сви у кућу. — Младе даме бежу пребледеле, већина се бојала грома, а једна је чак пала у несвест.

Леон предложи да се начини круг, па да онда сваки исприча по једну причу... Ко не може ничега да се сети, даје залог.

Пристадоше. Коцка одреди ред, и један од господе поче врло веселом ђачком причом, коју је, по његову казивању, сам доживео. Затим дође ред на неколико младих девојака, које су радије дале залог, па онда позваше њега.

Господа се накамљаше подрумливо, а девојке се подгуркиваху лактовима и церакању. Тада га обузе сриба, и, набравши чело у боре, поче насумце:

„Био једном један човек, који је био тако смешан, да га је требало само погледати, па да се човек сит насмеје. Али он сам није знао откуда то, јер се још никада у животу није био насмејао“...

Наста мртва тишина у кругу. Осмех се заледи на образима, и један по један обориле очи.

„Даље“, викну Јелисавета, лако му одобравајући.

Али њега обузе стид што се усудио да открије своју унутрашњост пред туђим људима.

„Не знам даље“, рече он и устаде.

Сада се није смејао нико, за тренутак владало је мучно ћутање, па му приђе девојка, која је била одређена да чува залог, и рече с учтивим поклоном:

„Морате дати залог.“

„Драге воље“, рече он, и скиде сахат с ланца.

„Незгодан човек“, чу он како рече један од младе господе тихо своје суседу. То је био онај што је први викнуо оно глупачко име.

Дође затим ред на Леона, који је испричао врло луду причу, али се расположеност не хте више вратити.

Потмуло ударала је киша о прозоре... црне облачне сенке испунише собу... Било је као да сива госпођа пролеће кроз ваздух и својим мрачним крилом додирује млада, весела лица, те изгледаху озбиљна и стара...

Тек када Јелисавета отвори клавир и поче веселу игру, оживе опет прекинуто клицање.

Павле је стајао у углу и посматрао урнебес. Остали га сасвим на миру, само га по каткад овлашито погледа какав плашљив поглед.

Близнаке су беснеле преко игралишта — витице су им лепршале, а у очима севао им је дивљи жар.

„Нека их, нека бесне“, мислио је Павле, „иначе ће рано у невољу.“ Али да за њих није било невоље, тога се није сетио.

Када сменише Јелисавету, она му приђе и рече: „Теби је јамачно врло досадно.“

„И није“, рече он. „Та све је ово ново за мене.“

„Буди весео“, мољаше она, „та ми живимо само једном!“

И у томе тренутку дојури до ње Леон, обухвати је око паса и одлете са њом.

„Па ипак ти је страна“, мислио је Павле.

Када је опет пролетела поред њега, дошану му: „Иди у побочну собу, хоћу нешто да ти кажем.“

„Шта ли то има да ми каже?“ мислио је он, али учини, како је наредила.

Пола скривен иза завесе чекао је, али она не дође. С тренутка на тренутак расло је огорчење у његовој души. Падоме му на ум његове беседе о вађењу тресета и Хајновој Књизи песама, и мрду подсмешљиво раменима ради своје глупости. Учини му се као да је у току ово пола дана постао зрелији годинама.

Па му намах паде на ум питање: каква посла имаш ту? Шта те се тичу весели људи који хоће да се смеју и допадају и да живе безбрижно? Био си будала, бедник, када си мислио да и ти имаш право да будеш весео; да можеш бити и ти као они.

Под му је горео под погама. Учини му се као да се греша, ако и за тренутак само још остане овде.

Одшуња се у ходник, где му је висила кана.

„Реците мојим сестрама“, молио је служавку, која је ту чекала, „да идем кући да им спреим кола.“

Као спасен одахну, када се за њим затворише врата.

Бура се била стишала — ситна киша падала је из неба, хладећи дувао је ветар преко рудине, а на пивици видика, где се баш гасила последња вечерња румен, севале су из зажарених облака муње минуле буре.

Као да га јуре беси, трчао је по каљавим путевима к шуми, која се с тихим шунтањем сводила изнад његове главе. — Влажна маховина мирисала је, а с борових иглица спуштаху се светле капљице.

Када ступи на рудину и пред собом виде очински дом у мрачним цртама, рашири руке и викну у буру:

„Ту ми је место — ту треба да сам — и рђа био, ако још једном у туђини потражим своје уживање. Купем се овим, да ћу отурити сваку таштину и одричем се сваке луде тежње. Сада знам шта сам, и шта ми не личи, то нека ми више не буде. Амин!“

Тако се опрости од своје младости и од свога младишкога сна.

(НАСТАВЉА СЕ)

Заиреб.

У Хрватској бије се жесток књижевни бој. Тај траје већ готово другу годину. Споменућемо само у кратко различите фазе, што их је већ прошао. Почео је са издавањем модерне смотре „Младост“, која је осванула почетком 1898.

Гракнуше на њу са свих страна. Рекоше да је неморална, непатриотична, издајничка; рекоше, да се продала туђинцима, како би унела пагубне тенденције у хрватски народ.

Све то рекоше да како без иједнога доказа. Најбољи доказ за неоснованост таквих потвора јесте пропаст „Младости“ због — материјалних неприлика.

Да је била истинита вест о њеној продаји туђинцима, излазила би још и данас.

Тако је пропала са 6. бројем. Мањак је био превелик.

Код те потворе ради новаца истакао се највише свешеник и уредник „Католичкога листа“ — *Коренић*. Судељовао је и уредник „Хрватске Домовине“ — *Флајшер*, али он није никада казao — колико ја бар знам — да

су се власници „Младости“ продали социјалистима, анархистима и т. д.

Флајшер је био дакле честит и поштен противник. Рецимо, да је писао из свога увјерења.

Међу многим противницима „Младости“ био је и садашњи свеучилишни професор г. Др. *Крињави*. Што он каже — каже јасно, а што мисли, изрекне искрено. Он је казао своје, што је имао против „младих“, али је казао поштено, а у писца ових редака има његових листова, по којима се јасно види, како је склон младости која ради. У чему је био противан раду младих, то је означио јасно и без злобе, какова управо веје из Коренићава писања.

И још један противник „Младости“ јавно се омањним памфлетом: стари и уважени иначе глуменик, писац и композитор: *Франьо Ж. Кухач*. Богу је плакати, што га сада коса није сјетила, да не ваља дирати у поштење и искрено настојање младих, ако нема доказа њихова тобоже непоштенога рада. И написа старац памфлет под насловом „*Анархија у хрв. књижевности*.“ Написао га је на понуду „неких“ пријатеља. Имена не спомиње. Штета — јер би их ваљало одиста сачувати потомству. Него кажу људи, да трговина са том „Анархијом“ није била баш најбоља. Дакле се старац преварио у рачуну. А најжалосније је код цијеле те ствари, што је тај памфлет тискан највише ради — добитка.

Г. Кухач изгубио је много новаца и година, радећи око хрватске глуме. За што се дао под старе дане завети обећаваним добитком?

„Младост“ није дакле дуго живјела али је морално користила много. Тако су се зближили они који су трпјели усљед погрда неколицине старих. Тако је основан књижевни клуб, који напредује красно у заједници са младим друштвом хрватских умјетника.

У друштву хрватских умјетника састали су се они који су радили за „Младост“. Тамо су се састали они који нису били више задовољни са радом хрв. умјетничког друштва, којем је вођ Др. Крињави. Тако имамо сада два умјетничка друштва у Загребу. То је врло добро, јер се тако више ради. Веле, да се тако бистре појмови. У то вјерујем. Тим бистрењем појмова дошло је до 1. хрватске умјетничке изложбе у Загребу концем 1898. Успјех је био прекрасан, а књига „Хрватски салон“ остаје угодном успоменом на те лијепе дане. На све те нападе шутјели су млади и — радили даље. Само једном одговорио је Др. *Пилар Кухач* у расправици „О сецесији.“ Одговор је био кратак, језгровит и миран. Г. Кухач се дакако расрдио, па цитирао још једну „Посланицу хрватском народу.“ Све је ишло у име вјере, морала и домовине. Та друга (а дај Боже и последња!) посланица није била више тако жестока. Г. Кухач не вјерује више ни сџм у своје потворе. Тако се била борба мало утишала. Радило се све више — све лепше. У књижевном клубу низаху се читања, предавања. Тамо су почели да остварују идеју јединства књижевног међу Србима и Хрватима. Има и Срба у клубу. Догодило се и једно чудо: уредник бијеснога — а сада већ покојнога „Новог вијека“ — г. Др. Анте Тресић - Павичић дошао је у клуб. Док је излазио и „Нови вијек“ и „Младост“, био је бијесан ради конкуренције. Беше донео у свом листу читавих 6—7 страница неког пискарања о једном издавачу „Младости“ (Југовићу). Међу тим је „Нови вијек“ престао излазити; његов се уредник посвадио са својом политичком странком, па отишао у противни табор. Касније је стао долазити у клуб и по мало се преобразио. Елем — то још није чудо. Али хајдемо даље. Док је Др. Тресић - Павичић био уредником свога листа, штампао је и своју драму „Катарину Зрињску.“ Странацка критика његова дизала га у небеса. Међу тим се он са својима посвадио, ускочио у „Хрватску домовину“ ка Флајшеру. А кад дође премијера његове „Катарине Зрињске“, а његова некадашња странка навалила на њу и осудила је. Критичар је био његов некадашњи сауредник и

најбољи пријатељ Керубин Шегин — фратар. Али — и то још није чудо. Да фратри мијењају кабиницу према вјетру — догађа се често. Али хајдемо још мало даље.

Књижевни клуб је био ојачао. Чланови су пуни воље за рад. Већину радња одбише остала уредништва, захтјевајући бар битне промјене. Сложише се све у једно да издаду нову смотру „Живот.“ Ишло је лагано. Најзад се сакупи и новаца и претплатника и сарадника. Тако осване новим столећем смотра „Живот.“ Још никада није било сјајније опреме у Хрватској. Лист је фин, елегантан, скоро раскошан, а нада све елегантне и красне слике, које све потичу од чланова хрв. друштва умјетника. Али о тому касније. Дакле — догодило се чудо: у 1. броју „Живота“ брани Др. Тресић - Павичић своју „Катарину Зрињску“ против нападаја свог пређашњег најбољег пријатеља, сауредника и критичара, који је *se offe* славио Тресића у звијезде као највећег живог хрватског књижевника.

Па зар то није чудо?!

Др. Тресић - Павичић нашао је дакле мјеста за своју одбрану код оних младих, којима се тако ругао у својем — сада покојном листу. Др. Тресић је човјек веома образован и паметан. То му није никада нико порицао. Он дакле ваљда и увиђа, да „модерни“ имаду право, кад се боре за свој опстанак. Нико не мора да одобрава сваке поједине мисли и тврдње појединих чланова. Сваки има своју слободну вољу, да ради према њој, а не према — шаблону. То је циљ „Живота“. Тај лист неће да руши, неће да убија и реформује, већ хоће само слободу стварања. Мислим, да је већ то лијепи доказ поштенога рада, када се Дру Тресићу одмах уступа мјеста за његову одбрану.

Дакле — све у свему: млади (које зову поругљиво — а без правог разлога — сецесионистима —) раде марљиво.

За то се диглоше још и нови непријатељи. Јавио се Др. *Анџе Радић*. Нико жив не зна, што га је нагонило, да пише памфлет, када се и онако није никада бавио о лијепом књижевности.

Имамо још једнога „пријатеља“ младих: Др. *Сарић*, католички свећеник и уредник „Врхбосне“ у Сарајеву. Он грми попут Коренића, а чланови књижевног клуба у Загребу сједе лијепом у угодној соби, читају његове „посланице“ — па се смију.

Лакое се смијати, кад им је савјест чиста! Само погледајте ова 4 броја *Живота*: красно су уређивали! Нигдје једне ствари, које не би могло читати или гледати ма и најнеудужније дјевојке! А ова два католичка свећеника викаху још прије него ли је био „Живот“ изашао: „Хрватски народе, чувај се куге! Што донесе „Живот“, биће отров!“ Преварили су се — на своју велику жалост.

Што рече оно Арне Гарборг — челник значај?

„Умјетници су увијек као жене. Ако су двојица пријатељи, то је само за то, што обојица мрзе некога трећег још јаче, него ли што се мрзе међусобно. Тај је трећи увијек њихов срећнији супарник.“

Дакле: Коренић и Шарић, Радић и Кухач — и хрватска „модерна.“

Само та сва четири господина ијесу умјетници!

Ево — ово је површина слика хрватске књижевне борбе. —

Било би одиста лијепом, да све те нелијепе особине борбе и партизанске неправде уроде бар каквим здравим плодом!

Боже дај!

Мотрилац.

Јован Ђорђевић

рођен 13. Новембра 1826. у Сенти, умро 9. Априла 1900 у Београду.

Доносећи у овом броју слик заслужног српског књижевника Јована Ђорђевића мислимо да ћемо се усвојени његовој одужити доношењем списака његових многобројних радова, пошто му је биографија штампана у већ неколиким листовима. Његови су радови:

I. Рад на стварању сталног Српског Народног Позоришта: Позив на прилоге за оснивање Срп. Нар. Позоришта у Н. Саду. 1861; Позив на месечне прилоге за Срп. Нар. Позориште 1862; Подељеница с Д. Медковићем о Срп. Нар. Позоришту; Меморандум о београдском позоришту почет по налогу Кнеза Михаила а предат Кнез. Намесништву 1868; Говор при отварању новог позоришта у Београду 30. окт. 1869; Меморандум намеснику г. Јов. Ристићу о нар. позоришту 1871. — **II. Књижевне критике:** Образи на оште историје од Н. Крстића; Тридесет година из живота Милана Неранчића од Ј. Игњатовића; Les serbes de Hongrie од Нико-а; Ошита Историја М. Зечевића; Мемори Саве Вуковића штампани на Мађар. језику. — **III. Школска Литература:** Један поглед на Историју Света. Приступно предавање на В. Школи; Ошита Историја у савезима и животописима I и II. св; Чланци из математичке географије (у Василтачу Др. В. Вакића); Латинско-српски речник. — **IV. Књижевни реферати, расправе и други чланци:** Турфа Срењца књиге о пропасти мађарског крљевства; Законик Царев Јустинијана и Стеф. Душана; Ослон у »Х«; Приглед наречија словенских и њихове најјавније разлике; Српско-мађарско пријатељство; Поглед на политичко и друштвено стање угарских Срба; Светковање успомене Симе Милутиновића Сарајлије; Где је гроб Симе Милутиновића; Донуке и исправке за Грађу за историју Срп. Нар. Позоришта (штампано у »Позоришту« А. Хаџића); После позоришне прославе у Београду. — **V. Преводи позоришних комада:** Силетка и Љубан (преведено 1859 за сомб. дилетанству друшину; у том делу је Ј. Ђ. играо »Вурма«); Расејани, од Кодоуа; Вавир и Чинар од Ј. Ситетије; Стари бака од Ј. Ситетије; Вураћ Вранковић од О. Верњика; (Сва три комада су прерађена с мађарског 1863—65); Он је излечен; Лек од јуница; Вежбања за брачни живот. С француског (1867—74); Доктор Робин; Милон; Аудин XI; Анђео Попођи; Тартин; Министар и Синар; Греггоар. С немачког; Звонар богородичине цркве; Стриц. — **VI. Оригинали:** Кнез Павло, епска песма у »Славјанци« 1847; Маркова Сабла, мегорија; Чујук-Стана; Два Станишировића; Зигци на прошлости; На мојих успомена; Једна успомена; Један дан с Вуком; Састајак Светоз. Милетића с Петром Прерадовићем; Пут у Крим (у Летопису); Године 1848; Необични доживљаји мога оца и мога ујака у рошству 1849; Прва жалост — **VII. Разко:** Летопис Матице Српске за 1858. књига 97 и 98. и за 1859. св. 99. уредио Ј. Ђ. Српски Дневник, полит. орган Срба уређивао га Ј. Ђ. од 1. јуна 1859 до 1864. над је обустављен по налогу владе; Радња благовештенског Сабора с картом Срб. Војводства. Сем овога писао је много кратке извештаје о позоришту у Даници Ђ. Поповића и водио поштом са Јединством и Видовданом оштради позоришта.

Бранко Радичевић

(вајарски рад г. Ђорђа Јовановића).

Поред Косовског Споменика, који је већ изложен у Париској Изложби, израдио је г. Јовановић још неколико вајарских производа, од којих на сад доносимо у овом броју бисту Бранкову. Поред разних опаса и слика Бранкова лика, вајар се решио за онај који нашег песника са свим идеално представља. Са колико је укуса и среће то и извео, остављамо гледаоцима да суде (јер је то ствар личног укуса), а да је бисту радала донета уметничка рука, мислимо да није потребно ни спомињати.

Српски пешак у одбрани

(фотогр. снимили Антонијевић и Живковић).

Слика представља пешачку одбрану у часу коњачког напада. Бајонет и кундак још су једина одбрана, још једина изглед да за главу глава оде. Спремање за такав моменат повлажује наша слика; а како га српски војник разуме и како се за њега спрема, показују и израза лица у обајва војника.

Српски пешак на гађању

(фотогр. снимили Антонијевић и Живковић).

У прошлом броју обећали смо својим читаоцима, да ћемо чешће доносити и слике из српског војничког живота. То обећање радо испу-

њујемо. те наносимо слику српског пешака на гађању. — Моменат на слици из војничких је вежбања у београдској околини. Војници су у ратној спреми.

Са Париске Изложбе: Павиљон Краљевине Србије, Павиљон Турске Царевине, Павиљон Краљевине Румуније, Павиљон Краљевине Грчке, Павиљон Кнежевине Бугарске, и Павиљон Босне и Херцеговине. — У низу туђинских павиљона Србија је добила једно од најугледнијих места. Нацрт за павиљон израдио је г. Милан Капетановић, проф. сор Велике Школе, а главне планове и детаље радио је г. Милорад Рувијидић, архитекта Министарства Грађевина. Павиљон је рађен по угледу на српске храмове из XIII века. Велико кубе у средини позлаћено је, а орнаменти су израђени бојама. О српском павиљону ласкаво је писала и француска и туђинска штампа (руска »Нива« рече у 13. броју о. г. да је од павиљона словенских држава »најбољатији по издању и најлепши по стилу«). Поред онога, српски павиљон беше међу првима који је још уочи дана отварања био у свему готов. — О њему нам већ стајаше гласова, да се врло радо походи и да је највећи део ствари, изложених за продају, већ откупљен. Пред њим сира српски табурашки оркестар »Виза«, а у његовим просторијама, које одлично представљају данашњу Србију, раде за разбојима две Пироћанке наше далеко цењене пироћанске књиже.

Павиљон Турске већ по својем спољашњем изгледу представља турско господство и раскошност. План је рађен у Паризу.

Павиљон Краљевине Румуније немоја је оригиналан по стилу, али, због промене комисарства и неких измена у раду, још није потпуно готов.

Павиљон Краљевине Грчке византијскога је стила. Планове је израдио француски архитекта Лисен Мадре, професор у Ecole des Beaux-Arts, познат од свог решења о обилазњу Партенона. Стил је византијски, без икаквих заморака, раскошан и веран епосу. У просторијама његовим поред представљања данашњег културног стања у Грчкој, изложени су и многи предмети античке грчке уметности.

Павиљон Кнежевине Бугарске својим спољашњим изгледом не носи никакво бугарско обележје. У њему се само види тежња, да се данашња архитектура у Бугарској представи онаква каква није. Далеко смо од тога да због тога чинимо прекоре, јер смо већ одавно навикнути да гледамо Бугаре да се и на другим пољима представљају онаквим какви нису. Унутрашњост његова поред чисто бугарских ствари украшена је и радовима који не само нису бугарски него чак нису ни рађени у Бугарској.

Павиљон Босне и Херцеговине падало би да представља, како се вели, босански епихијски дворца. А колико он то донета представља, довољно је само погледати његову слику, — па да се увиди она обмана. Али поред свега тога павиљон је по својој спољашњости донета и леп и оригинал; али као што му с разлогом одричемо тежњу спољашње представе, исто чинимо и са оном у његовој унутрашњости. Јер поред изложених предмета из шумарства, рударства, домаће и фабричке индустрије остало је и у Босни и у Херцеговини још пуно којегчега што се никако није смело одиети на Париску Изложбу, јер тада павиљон не би изгледао како се жедело.

Српска Краљ. Академија

У год. 1900.

(изводи из записника)

Скуп Академије друштвених наука, 28 фебр. 1900. г.: 1. Према рефератима г. Н. Дукића и г. Ковачевића, расправа Ст. Димитријевића »Односи српских патријараха с Русијом у XVII. веку« примљена за Глас, а приложи јој за Споменик другог разреда. — 2. По предлогу г. Јуб. Ковачевића одлучено да се »Фотански зборник«, у превису Влада Вулеткића Вукасовића, делом у целини, а делом у изводу и опису штампа у Саопштењу другог разреда. — 3. Није примљена понуда Јеромонаха Леонтија Никитића из Билеће, да му Академија изда на свет »Описе српских светиња на околине траунске«, које је он раније објављивао у цетињској »Просвјети« и у »Босанско-Херцеговачком Источнику«. — 4. Рукопис спискова Никанора »Лепаниски царо-ставник или тројадик« упућен на оцену академику г. Ковачевићу.

Скуп председништва С. Кра. Академије 28. фебруара 1900. г.: 1. Саопштено писмо мин. просв. и ц. пош., да је на штампање Академијских издања у 1900. г. отворен кредит у Држ. Штампарији до

6000 дин. — 2. Приказан је преглед Академјиних доходака, која се предвиђају у 1900 г. у 35.845.71 дин. и одлучено предложити Академји распоред на издатке Академјане за ову годину.

Скуп Академје природних наука 6. марта 1900 год.: 1. Према реферату Др. Мих. Петровића расправе Др. Богдана Гагариловића проф. Вел. Школе: „О тежинама алгебарских слонова“ и „О аналитичким изразима неких функција“ примљене за Глав. првога разреда. — 2. Према реферату Др. Свет. Радовановића расправе проф. Николе Рапојевића „Прилог флори глине Краљевине Србије“ и проф. П. С. Павловића „Формационе на другомедитеранских острвима у Србији“ примљене за Споменик првога разреда. — 3. Упућена је на оцену Др. Ј. Цвијику и Др. Са. Радовановићу расправа Саве Урошевића „Венчац, Вукула, Ваган“, као други чланак „Студија ископског терена у Србији“. — 4. Упућена је на оцену С. М. Лозанићу расправа проф. Др. Мил. Јовчића „О дејству азотасте киселине у присуству азотне киселине“.

Скуп целокупно Академје, 6. марта 1900 г.: 1. Академик С. М. Лозанић, коме је указом Н. В. Краља од 2. о. м. уважена оставка на положај председника С. Кр. Академје, изјави захвалност другима на саједином труду за напредак Академјан, и жалећи што га пона служба одводи из Београда жели Академји и више и већих успеха. — 2. Примљене су од првостепеног суда за град Београд: ирском бојом израђена слика пок. Дим. Стамениковића и уложни књижица Управе Фондова „Књижевни фонд Дим. Стамениковића“, по којој је на дан 1. јан. о. г. било уложено 305.600 дин. у злату. Одлучено: да се слика стави на угледно место у Академјиној дворници, а да се уложна књижица преда на чување академијину благодетнику. У исто време одлучено је: да се сваке године 8. септембра, као на дан смрти покојника, држи свечан скуп Ср. Кр. Академје, на коме ће се прочитати помен овом великом књижевном добротвору и објављивати стање његове задужбине до тога дана. На првом таквом скупу (8. септ. о. г.) прочитаће се и потпуна биографија покојника. — 3. Саопштено је завештање преминулог академика арх. Никифора Дучића и остављено да се коначна одлука о појединим тачкама тога завештања донесе истом кад беогр. првостепени суд о њима службено извести Академју. — 4. Примљен је извештај Академјина буџета за 1900. г. у свему онако, како га је Академјино председништво предложило. — 5. Овлашћено је председништво, да може откупити три писма Рубера Ботковића од г. 1750. за Академјану збирку рукописа.

Скуп председништва Ср. Кр. Академје 13. марта 1900. г. — 1. Одређен привр. секретар П. П. Ђорђевић, да у име Академје представи суду ради саопштења тестаментна пок. арх. Ниф. Дучића. — 2. На молбу директора српске гимназије у Цариграду одлучено послати досадашња издања С. Кр. Академје књижица те гимназије и слати јој од сада и сва нова. — 3. Одређена је награда по 50 дин. од штамп. табака радница проф. Јов. П. Томића у 36. и 37. „Споменику“. — 4. Разрешен је од дужности досад. председник Академјин г. С. М. Лозанић и одлучено да ту дужност отирања до постављена новог председника привр. секретар П. П. Ђорђевић. — 5. Са захвалношћу примљени списи, послати Академји на дар од Панте Срећковића и Милете Јакшића.

Скуп Академје друштвених наука, 20. марта 1900. г. — 1. Упућена на оцену академицима: Љ. Ковачевићу и Љ. Јовановићу расправа Др. Јов. Радовића „Ко су Гети у хроници Коекса Марцелина“. — 2. Одлучено замолити г. министра просвете и прив. послонца, да из државног буџета откупи од П. С. Срећковића за Академју или за Нар. библиотеку чувени Зборник вова Дравоља и шест других старих срп. рукописа. — 3. Одлучено да се за откуп збирке докумената о обнављању српске патријаршије у првој половини XVI века може издати до 400 дин.

Скуп Етнографског Одбора С. Кр. Академје 27. марта 1900 г. — 1. Прилог Вида Вулегића Вукосавића „Народни певани из околине дубровачке“ примљен за III књигу Српског Етногр. Зборника, пошто се у њему изврше потребне исправке. — 2. Мелодије народних песама из Ловча, које је одбору послао Тодор Вулегић, учитељ из Пољне, одлучено уврстити у III књигу Српског Етногр. Зборника. — 3. Према реферату секретара овога одбора одређене награде послатим збиркама народних умотворина и скупљачима понуђена накнада у издањима С. Кр. Академје. — 4. Упућен на оцену академику Д. Јенку прилог Тодора Вулегића, учит. из Пољне: „Српске народне игре у Девчу“. — 5. Утврђена количина награде за рад на исцртавању садржаја народних песама и на прибележавању осталих народних умотворина у штампаним збиркама.

Седма годишња скупштина Срп. Књиж. Задруге

30. прошлог месеца одржана је у дворници Велике Школе и седма годишња скупштина Српске Књижевне Задруге, која се, према

пређашњима, може похвалити већим бројем а и живљем интересовањем. После кратког а јеситивног поздравља Задругина председника г. Пере Ђорђевића, прочитао је тајник г. Љуба Јовановић извештај о књижевном раду Српске Књижевне Задруге. Приказавши VIII коло задругиних књига, јавља да су задругари добили овим колом 115³/₄ штампаних табака (10 више него ланским колом а готово два пут онолико колико претходна обећавају). — За IX коло Задруга је спремила ове књиге: 1. Трећу и завршну књигу „Житија“ Герасима Зелча, под уредништвом Пере А. Ђорђевића; 2. Песме Ђуре Јакшића с предговором о животу и раду песника од пок. Светислава Вуловића; 3. Јакана Игњатовића „Милан Паранџић“, роман у два дела, под уредништвом Момчила Иванчића; 4. Стјепана Митрова Љубише „Причања Вука Ђојчића“; 5. Светозара Ранковића „Поручици идеали“, роман; 6. Валтера Скота „Иванко“, роман, превео с енглеског Чедо Петровић; 7. Е. Реклија „Палина“, превео с француског пок. Бура Милијаневић. — За десето и додаци кола спремају се: превод „Холандије“ Е. Д. Амиса, приповетке И. Вукићевића, приповетке С. Матавуља, „Светле слике“ Драгумира Илића, приповетке Са. Ранковића, збирка чланака Са. Вуловића на историје српске књижевности, „Антологија српске лирике од И. Ђорђевића до Бранка Радичевића“ (под уредништвом Тихомира Остојића), откупљени списи Ђуре Јакшића, „Постанак народности“ од Беога, у преводу Др. Драгумира Мијушковића. — У току ове године одлучено је да се изради речник данас већ необичних речи у писану „славено српског“ времена и тај је рад поверен Г. Љуби Стојановићу; поред овога продужиће се и прекинута „Историја српског народа“.

По решењу уређивачког одбора, „Забавник Срп. Књ. Задруге“ налази од сада у засебним али читавим књигама, које се размишља како која буде готова. Како овим „Забавником“ губи обележје привременог списка, одбор је „Забавник“ предложио да се у књизи краћих приповедака не штампају преводи с разних језика, него у свакој књизи збирка превода из једне књижевности, на чак и од једнога самог приповедача. Према овоме, у трећој књизи биће збирка приповедака А. Додета, о чијем се сређивању стара г. Богдан Поповић, члан Управе. — Управа је још одлучила потпомоћи од своје стране да читаоци, а нарочито задругари, добију и књигу „Србија у сликама“ коју издаје г. Ђ. Станојевић из своје веома богате збирке фотографија.

После овога извештаја говорио је задругар г. Слободан Јовановић, тражећи од Управе да сазове конференцију која би прегледала предложене програме за књижевни рад Задругин. У тој конференцији гледа најбоље јемство за успешно деловање. Судећи према досадашњим издањима, боји се да у предложеном програму нема више него што би требало природних наука. Тражи веће заступање историјских наука. — За тим прелази на Новакосићеву „Српску књигу“, и тражи да Задруга изврши г. Новакосићев предлог о оснивању Главне Књижаре. Захтева да и за овај посао Управа сазове конференцију. И ако је осмо коло боље од осталих, ипак није без намерања. Замера редакцији директног писма Симе Милутиновића, а нарочито предговору из којег цитира места која му се не допадају. Исто тако замера и преводу Лотијева Неландског рибара, а Управи још и због тога што неправљени превод није и опет упутио г. Богдану Поповићу по чијем је реферату први пут одбијен овај превод.

Проф. А. Станојевић одобрила Управи рад, а г. С. Јовановићу замера што цитира поједина места из издања, јер налази да је томе место у штампаним а не овде. Налази да је материјална страна главна, и да о њој треба говорити, а погрешке, и ако их је било, не могу се поправити. Предлаже да се извештај прими.

Проф. Јов. Томић тражи да се у штампаном извештају за прошлу годину исприне у његову говору ставио којима се није служио. — Опоменут због овога да пређе на дневни ред, одриче сваки програм Управи, јер налази да се ради без икаквог цензуса. Замера што су приповетке Лазе Лазаревића штампане у два списка, јер налази да је међу њима и окрива. Замера изданију Чика Јова српској деци, нарочито предговору који је изицино посредовање намећу уређивача и читаоца; исто тако и слогу и облику књиге. За Воке и воке налази да је урбеник, те према томе није никакво за Задругино издање.

Ж. О. Дачић радује се што и у VIII колу налази, поред редовних, и изредна издања. Опредлажући овакав рад, жели да у наредним издањима нађу места и књиге за народ.

П. Маринковић констатије добру волу у Управи. Није на то да се говори о финансијској страни Управина рада, јер поклања пуну веру члановима Управе. Литерарна је страна најглавнија, те о њој и нала највише говорити. Задовољан је оним што је чуо али не и оним што није чуо. Израда програма за српску књижевност није

била тако тешка као што је израда за туђе литературе. Желео би чути, да ли је и колико урађено на програму за туђе литературе? *Д. Обрадовић*, исто као и *Дачић*, тражи и књига за народ, а које ће нарочито будити и јачати национални дух.

М. Драгутинић пита да ли су „Светле слике“ Драгутина Илића из хришћанског, или српског доба. Наје за оне из хришћанског, јер их је анализирао, прота Д. Руварац, осуђују у „Дезу“. — (Председник му одговара да су из хришћанског доба, и да ће се штампати као поправљено издање).

Тојиник Ђ. Јовановић одговара на намерке, жалећи што је данашња дебата упућена ван круга извештаја о књижевном раду. Радо би чуо одговор о директиви које би се вазало Управу да држи. — Нарочито одговара г. Томићу на његове замјерке. Тражи да се опширније говори било о програму било о књижари коју би вазало да Задруга заснује.

Председник И. Борђевић одговара на поједина питања која су предговорница упућивали Управи. За програме вели, да их раде нарочито одређени чланови и да ће, поред већ готових за српску књижевност, у скоро бити готов и програм за туђе књижевности и програм из наука. —

Предлози о оснивању књижаре, штампарије и ванредних издања за народ упућени су Управи на размисаљање и даљи поступак.

У Управу је изабран г. Јанко Веселиновић, а осталим члановима изабрано је и на даље поверење. — На извештаја о имовини види се да Срп. Књиж. Задруга располаже капиталом од 125.414 динара. — У 1899. било је нових 59 чланова добротвора, и преко 7000 утемељача и редовних.

НАУКА

Нешто о алуминијуму. — Познато је да је до пре 50 година, када се алуминијум само помоћу дугих и тешких процедура по хемиским лабораторијумима добијао, био веома редок, и због тога, веома скуп материјал. Данас када се исти с помоћу електричних токова са њиховом огромном топлотом лако добија, постао је алуминијум веома важан материјал у великој индустрији. Колики је напредак у овом правцу у току ових 50 година учињен, види се из ових цифара: У години 1855 израђено је на целокупној земљиној површини свега 1300 килограма алуминијума а у години 1898 четири милијуна килограма. Саме сједињене државе Северне Америке извезују данас 2 и по милијуна килогр. Радује се да је са овим умножавањем алуминијума и цена његова опадала. 1855 год. коштао је килогр. истог 1200 динара, а већ 1856 спада је иста на 360 дин. Од тога времена па све до 1886 год. стајала је цена овог материјала на једном истом ступњу, т. ј. на 120 дин. по килогр. а од тада је почела све већма да опада као што се то види из извештаја техничког бироа за патенте, Р. Лидера у Герлицу. 1886 год. коштао је килогр. алуминијума 84 дин., 1890 год. 18-25 дин., 1891 г. 14-50 дин., 1892 г. 5 дин., 1894 г. 4-80 дин., 1895 г. 3-50 дин., 1897 г. 3 дин. 1898 г. 2-50 дин. Данас је цена алуминијума 2-40 дин. по килогр. а нема сумње да ће још јефтинији бити.

Дефиниција жеђи. Професор Овенхајнер у својој најновијој књизи „*Physiologie des Gefühls*“, овако тумачи постанак жеђи: Осећај жеђи постаје због недостатка воде у крви; а тај недостатак постаје или из недовољног уношења воде у крв или због сувишног одвајања воде од крви. Нарочито јако одвајање воде од крви дешава се при удисању ваздуха који сразмерно према својој температури задржава и сувише мало водене паре у себи. Удишемо ли овакав ваздух — као што је то случај лети — онда он тај свој недостатак надокнађује себи из нашег тела и то из оних делова са којима прво у додир дође, т. ј. на првом месту из слузаве коже у устима и грклану. Због овог одвајања настаје овде мањак воде у крви а ово опет проузрокује раздраженост нерва који се на слузавој кожи налазе. Ова се раздраженост преноси са ових нерва даље и долази у мозак где постаје осећај жеђи. Једновременно са овим а с помоћу других нервних жилица које се са истог места (т. ј. слузаве коже у устима и грклану) распростиру даље, буди се у човеку извесно непријатно осећање које се увек приликом жеђи јавља и које се најзад до ступња бола развија. Овај непријатан осећај јесте оно што разликује осећај жеђи од осећаја глади. Код глади осећамо само ирацирају у стомаку без осећаја болова, докни жеђ напротив постаје тако несносна да изазива осећај горела. Она је разлика од утицаја нерава. Осећај се глади развија у стомаку на чијој слузавој кожи нема оних нервних жилица које служе распрострањавању осећаја пријатности или непријатности а којих је грклан, седина жеђи, нуи.

Пигмејски прастановници Јевропе. Међу скелетима које је пре неког времена нашао *Dr. Ниеш* на Швајцарској, код Шафхаузена

у Швајцарској, а који се сада великим делом налазе у швајцарском земаљском музеју, налазио се и неколико људских скелета због чије су аноморфне маленкости антрополози себи дуго главу разбијали. Професор Колман у Базелу износио је ове скелете пред више природничких конгреса и свуда су се наученици уверили да су ово скелети потпуно израслих али веома малих (140 см.) људских индивидуа. Да су ово скелети израслих људи а не закржљављене кости каквог човекуља или недораслог, видели се по отупљеним зубима, а то је и радиографија доказала. Ови налази остатака неолитског доба остали су усамљени, због чега је мишљење проф. Колмана, да су ово скелети прастановника Јевропе, остало усамљено. Али сада је, како „Нове циринке новине“ јављају, *Dr. Ниеш* нашао на још један такав скелет, који горње мишљење потврђује. 1847 год. ископао је сада већ покојни, *Dr. Мандах* једну нећинку у близини Швајцербилда у Дахсенбилу, и том приликом нашао на један 150 см. велики гроб. Садржина гроба, један малени човечији скелет, остао је заборављен у једној фијоци Шафхаузенског музеја где га је *Dr. Ниеш* сада случајно нашао. Антрополози који су и овај скелет прегледали и исинитали, дошли су сада до уверења да је и ово један нов налази остатака ираних пигмеја, са којим је свака сумња о некадашњем постојању пигмејске расе, уклоњена. Осим тога нађени су сада и у Пиринејима скелети који се слажу са овим од Швајцербилда и Дахсенбилда. Према томе би причања Омира и Херодота, о човечуљцима који су живели по шумама, добила природноисториски ослобад.

О капацитету лобање. У „Архиву“ професора Вирхова публиковао је ту скоро професор Терек своју нову методу мерења капацитета лобање. Проф. Вирхов примећује сада: како он (т. ј. Вирхов) тако и Јоханес Ранке потпуно су задовољни начиним мерења лобањина капацитета којим су се до сада служили, тако да не осећају никакву потребу за какву нову методу. У исто време напомиње Вирхов, да потпуно ексактна, дакле математички тачно одређена садржина лобање, није у стању да донесе и најмање користи било анатомији било физиологији, патологији, психијатрији или судској медицини. Да ли једна лобања има два, четири или шест кубних сантиметара више или мање капацитета од друге лобање, сасвим је све једно, пошто се у оквиру ових граница крећу грешке посматрања. Можда би се у каквом нарочитом случају могле извесне несигурности оваквом одређеношћу и уклоњити, али такав случај Вирхову до данас није познат. Питање о капацитету лобање добија тек онда прави значај ако је диференција куд и камо већа и ако се она понавља на већем броју лобања, н. пр. код целог једног племена.

КЊИЖЕВНОСТ

КРИТИКА

Dr. J. Cvijić: Oblik Balkanskog Poluostrva. Napose štampano iz „Glasnika Hrv. Naravoslovnog Društva, Zagreb, 1899. Str. 1—8, 8-na.

Сви досадашњи сисени о Балканском Полуострву, третирајући питање о његовој облику, слажу се у томе, да је оно најјаче развијено од три јужно-европска полуострва и да је састављено из два (по пространству, облику и клими) различита дела. Северни, већи и континенталан, има облик трапеза, а јужни, мањи и приморски, личи на ромб.

Г. Цвијић пристаје, да су те дескрипције (утврђене по картама) тачне, али оне, вели, не додирују баш главно питање, које се састоји у ономе: 1. Које обласке тачке и који облици артикулације одређују облик Балканског Полуострва? и 2. У каквој мери стоје те карактеристичне особине обала са грађом и организацијом планинских система на полуострву?

1. На основу својих сопствених проматрања (а не са карте) писац је с разлогом закључио, да су за облик нашег полуострва од пресудног утицаја два залива: Медуански, где је полуострво најугнутије и Солунско-Орфански, којим је оно најдубље развијено.

Медуански прегиб и Солунска развијеност од значаја су:

а) На трансверсалне димензије В. П. Солунско-медуанска преглоданост (улина), која представља обртну линију за облик нашег полуострва, широка је само 310 км., а права линија од Ријеке до ушћа дунавског, која одваја В. П. од турског европског, износи 1183 км;

б) Тако исто утичу на дугитудиналне димензије. Највећа дужина В. П., од Београда до рта Матанана, дугачка је 946 км.; линија од моравиног ушћа до Солуна — 475 км. (половина прве дужине), а

она од Београда до Медуге још је краћа — 340 км. (готово само трећина прве дужине);

в) Та су два залива најближе морске тачке средишњој области Балканског Полуострва;

г) Поменути узина одваја два (по пространству, обиму и кини) различита дела;

д) Медуански и Солунски Залив представљају граничне тачке двеју различитих разуђености В. П. Северни је трајно релативно слабе артикулације, јер има само три полуострва различитих правца. Јужни је ромб дубоко разуђен и скоро сав разбијен у полуострва готово једнога правца; и

ђ) Та су два залива увек имала највећи значај за комуникацију, трговину и културу В. П., јер су сви главнији путени водили, а и сада воде, Медун или Солуну. У последње доба расте поглавито значај Солунског Залива с тога, што је он најбољи залив на нашем полуострву и што представља јужну кинију моравско-бардарске удолине, те најважније комуникационе артерије балканске.

2. Поменути особинама у облику В. П. узрок су тектонске прилике.

Карактеристичан облик обале Медуанског Залива проузроковале су две тектонске и орографске особине: сучељавање четирју динарска планинска венца и албанских планина у Задримљу и повијање скадарског динарског венца према СП. С тим тектонским појавом у вези је постанак трију котлина, које су такође допринеле преглибу обалске линије. Најважнија је од њих Медуанско-јадранска дубина, која се синушта невој 1590. м.

Солунско-орфанска разуђеност у вези је с орогенским процесима родонског планинског система, који су били све интензивнији што ближе Једрејском Мору. Због тога је В. П. око Солунско-Орфанског Залива проломљено раслина и тектонским увалима, које се и по кошту продужују. Најдубље тектонске увале Једрејског Мора пружају се у правцу са — ји, и чине један низ с увалима Солунско-Орфанског Залива.

Из свега излази, да је облик Балканског Полуострва одређено поглавито сукобљавање динарског и албанског правца око Медуге, а за тим раседи и тектонске увале Солунско-Орфанског Залива. Те су две особине од највећег значаја за комуникације, трговину и културу В. П., што се све може свести само на орографске и тектонске узроке. —

Овим је радом т. Ј. Цвиј и њ научно решено питање о облику нашег полуострва најоствареним одмах, да је тај облик био од великог утицаја на културу балканских земаља. На завршетку је додао таблицу, у којој је изнесено 13 карактеристичних дужина на В. П., од којих сам поменуо само најважније. Овој је студији следовала академска беседа Мишкова („Структура и подела планина Балканског Полуострва“), с помоћу које ћемо бити у стању да осветлимо многе тамне странке из географије, етнографије и историје балканских земаља.

Поздрављајући радосно приказани рад, с нестрпљивом очекујем публиковање друге студије.

Т. Радивојевић

УМЕТНОСТ

ПОЗОРИШТЕ

Разведимо се! комедија у три чина, од В. Сарду и Е. Нишаса, у преводу М. Р. Поповића. — Г-ђица Шумовска. — Пана циганка, талмива тра у три чина, с певанјем, написао Тихомир Алмаши, Музика од Лајоша Шерли.

Замислите вече, у коме се удружила вештина Сардуова са вештином његових тумача. Не идем тако далеко, да тврдим, да су оне биле потпуно једнаке на представи *Разведимо се*, али то стоји, да су биле блиске, занимљиве, одличне. Не устручавам се чак рећи да је представа била пријатнија само зато, што је Дејригела играо Г. Рудовић. Овај млад и вешт глумца од почетка године занима јаче, прилази јаче, и свраћа на се навише озбиљније по и једни. Његово интелигентно тумачење, увек са жаром, разборитости, преданошћу и лакоћом изнесено, убеђује нас, да ће једног дана бити савршено. И ово вече показало је да тај дан није тако далеко.

Без бора на челу, са водрим изгледом, смешени се и лакоком руком Сарду је написао једну комедију са тезом, коју му је поставио сам живот, време и средина. Она је из области омиљеног, обрађиваног, заиста интересантног питања о браку. У једном малом догађају, без великог замисла и с мало лица, кроз неколико сцена у којима има друштвене филозофије, сатире, веселости, оважњања и духа, он занимљиво и вешто проводи један млади пар, који би желео да се растави.

Сиријена и Дејригела узели су се под неједнаким околностима и с неједнаким наравима. Она је изишла из манастира да уђе у живот. Млада, свежа, весела, бурна, жодна живота, љубави, авантура, шам-

пања, острица. Све је то мислила наћи у браку. Он, париски момак, „проживео“, изнурен и исцеђен, са излизаним срцем и повластеним стомаком, који подноси само спања и кромпир — тражећи одмора у браку. Место страшног загрљаја он јој нуди поштовање, место авантура брачно мртвило, место шампања и рибе кувано зеље. Сиријена се тил што је жена нашла себи љубавника. Он није ни аен ни духовит, али ипак довољан да испуни њен празни живот, да ублажи досаду у паланци и да буде предпостављен мужу.

Очекивали су само развод брака, о коме се тада решавало у Скупштини, па да учине крај досадном стању. Сиријена је гледала у разводу једини частан излаз који би је могао одвести у наручја љубавнику; љубавник опет једини начин којим је могао доћи до своје љубавнице. Муж, који је још непрестано водео своју жену и стајао високо над њеним љубавником, предвиђао је кризу и најжљивије мотрио на жену. И кад се Адемар послужно дажном денешом да је развод усвојен, како би што пре добио Сиријену, Дејригела окрене лаж у корист своју, изигра љубавника и себи сачува жену.

Сарду је симпатично решио своју тезу: измислио је нову перипетију за стару драму коју играју муж, жена и љубавник; уопштебно је весело оружје да би се осветио законим љубавницима; доказало је Францускима да се ипак може волети муж; ономеуо је мужеве да буду најжљивији према својим женама.

Кад је муж пристао на развод, кад је Сиријена постала слободна, кад је без страха могла аниковати, кад је доседела да мирно загледа у живот који јој стављах у изглед њен љубавник, кад овај је преста бити љубавник и поста будући муж, нестало је све поезије у њеној љубави, изгубила се сва чар која је заносила младу жену, појавио се Дејригела као лев, духовит и весео, а Адемар досадан и глум. Сарду је пошао од једне веселе, можда и истините поставке, да у љубави није стало до личности него до положаја у коме се она налази; да и рђав муж може бити добар љубавник, и обратно, добар љубавник а рђав муж; да је управо сваки муж рђав, сваки љубавник добар. С том поставком он је, измењујући улоге између Дејригела и Адемара, појавио првоме неопакану жену, која је у ствари само њега водела.

Прелом код Сиријене изражен је савишљено, окретно и тачно. Прво је нисац уништио одвратност међу њима, повратио је добро расположење и приближио их једно другом. За тим је изазвао љубомору и пробудио понос у Сиријене. То је изведено у најпријатнијој најластеној и најластеној сцени у комедији. Муж, пошто је утврдио развод са женом, напикошно се за весео поход, спреман да оживи неочекиване вечери са њеним женама, углађен, весео и лев. Жена, међутим, остаје код куће да вечера с глумим Адемаром. То је врло неспријатно, остати на само с досадним и мртвим човеком а пустити веселог и левог мужа да оде, на још у друштво друге жене. Она га моли да остане, а он је одбија, смешка се и прати тајанствен — уверена је да ће у друштво кавке жене, љубоморна је и јетка, говори плахо, пребације, корн, плаче, зашто одлази, што је напушта, зашто је била као свенули цвет, зашто је понижава кад је не води! Да је утеши он јој предлаже да поје с њим. Сиријена је усхићена том авантуром: оставити будућег мужа да сам вечера, сачувати првог и одбећи с њим као с љубавником, вечерати у кафани, напшти се шампања, компромитовати се, како је све то лепо, чудно и весело. Један њен сан биће испуњен.

За љубомором избила је љубав. У топлој каменској соби, уз добру вечеру, шампањ и веселог мужа, Сиријени је одетео љубавни сан, оставила је њена ћуд, напустила је мисао на развод; Дејригела је јаче приграо, овио и Адемара несејом. Њу беше заплањом празан живот, без учешћа мужа, лаулет спавањем, тоалетом, ручковима, посетама, путовањем. Направила је извозном досадно крицање домаћег лонца на огњиву и једнолично отуцанање сатне металнице. Недостатајало јој смеја и мишлоте. Чим је то добила и љубав је у њој оживела. Комедија се завршује ћушком и полуццем, ћушку је добио Адемар а вољубац Дејригела. А ми бисмо могли извући закључак, да брак не сме бити последња станица у животу, проста конвенција која осигурава мир и одмор изнуреном мужу а ројство снеској и младој жени.

Ја сам већ поменуо да је у комедији догађај мали, а сад додајем можда и сувише мали за три чина чина. Теза која је у њој постављена више се доказује по што се развија, оћу да кажем, више има друштвене филозофије по радње. Отуда долази да су чинови испуњени разговором живим и лепим али дугим; отуда потреба да Сиријена на широко ирича историју својих љубавних залага, инкантиу и занимљиву причу али предугу; отуда она продужена сцена са жандарима у последњем чину, која је можда комична, али не тако срећно измишљена и складно изведена. Али и пород свега тога, комедија остаје интересантна, леушаста, инкантина, разговорна. Можда би се решење њено могао критиковати, изгори њени чини дани побити, али је начин којима су изнесени досадан, врло нешт и симпатичан. Тако је утисак ипак пријатан и гледалац потпуно задовољан.

Дејригела је играо Г. Рудовић, натрено, с елеганцијом, без напора, тачно у већини детаља. Његова извода у првом чину, нервоза, плахост и горчина лево је доликотила напуштеном мужу који води своју жену. Претварање којим обмањује љубавнике, принада мирноћа којом слуша исповедања жене своје, окретност и вештина којом изете замке Сиријени, раскалашна веселост старог момка — све је то воде чило и вешто пребродило Г. Рудовић. Долајте томе говор ирецизан, лак и тонал и онда имате све што може глумца у Београду дати.

Пошто ипак је походно Матковски са немачком трупом, а обила Сара Бернар, Муне-Сил и Густаво Салвини, долази Г-ђица Шумовска, свакако не да замени госте којима смо се надзали, али да унесе мало живости и свежине у зачмало и отрдано Позориште наше, да опомене Београђане како оно још није затворено и да помогне Управни извести на позорницу Франсину Димину, и извести, са већим усехом по досад, Јеленасеу Јашићеву.

Позориште је оживело за ове две недеље. Београђани су пролазе године видели Госпођицу у нашем Позоришту, изјавили тада једнодушно своје донадање: време леној особи и игри леној, а сада остаје само досади себи подражављујући је, можда с мање жара, али ипак ласкало и својски. Та мала разлика у дочеку долази без сумње отуда, што је велика разлика између улога, у којима је она изазвала прошле године и сад. Сад је играла Маргариту Готје у *Госпођици* с *Камелијама*, Сиријену у *Разводио се!*, насловне улоге у *Јелисавети*, *Франсиски* и *Малом Лорду*. Као што видите улоге јаке, тешке и разнолике, улоге које додикују једној интелигентној, озбиљној и даровитој глумици. Могао би се рећи, да се Госпођица тек сад потпуно и представила београдској публици, да је тек сад показала сву нештину, све особине игре своје и сву левоту своју.

И после ових пет вечери ми смо дужини рећи, да Г-ђица Шутовска има успеха у Београду. Схватила и тумачила правилно, изводи вешто и примамљиво. У свима улогама уме да се није лако и окретно, у томе је помаже њена интелигенција, орган и левота. С колико нежности, жара и преданости говори љубавне речи као Маргарита Готје; како лако и с елеганцијом изводи Сиријену, перлову, плаху и узбуђену женицу, па онда приовну, љубку, инкантиру и шамњавцем накинџену; како мелодично декламије Јелисаветине стихове и како се краљевски креће као Јелисавета; с колико лакоће савлађује одличну конверзацију Димитријевој комедије, с колико чедне и љубке кокетирије изводи извесне сцене у *Франсиски*. Она је даровита глумица, с одличном дикцијом, елегантном фигуром, израђеним, углађеним маниром, свежа и милокрпана.

Пана је мађарски комад. Ово је најтачније и најкраће што се може рећи о њој. Сумњиво предности, развија се уз народну мелодију мађарску и језу божана, шарена, кокетна, мелодраматична. Са разбацаним сценама, силуетом и претрпаном радњом, са локалним смислом и тенденцијом: у трицијалном и коичном тону изводи се борба кметовских кандидата, везана за неизоставну љубавну драму, овде између два млада пара, једну мало необичнију и романтичну, преко обичаја мађарског. Пана циганка и Марци, кметовски полицајци, заволеше се. Разлика је била велика да би се могли узети, а љубав јака да би се могли заборавити. Али се на крају откри да је Марци циганин, те се место убиством комад завршује свадбом.

Г-ђа Тодосићка врло лено изгледа у *Пани*. Приурасто и румено циганче, са сјајним очима, плахих срцем, врлом крљу, страшно и мило, подсећајуће и у даху удара док је не свлада севаха, а тада лажљива и тиха искрада се на друштво, да крај циганског табора који се вичито пузи, у тишини и мраку месецевом ваје утеху и песму за свој севаха. И особај се издваја у једној леној романси коју Г-ђа Тодосићка криво пева.

РАЗНО

Алфред Јенсен о српском народу. У прошлом броју донели смо слику и неколике врете о српском пријатељу а шведском књижевнику Г. Алфреду Јенсену.

Г. Јенсен, који је рођен 30. септембра 1859. год. у Худиксвалу у Шведској, пише је у својој отаџбини као најбољи познавалац словенских језика и литература. Низ његових превода из словенских литература толико је цењен у шведској књижевности да их је већи део штампан о тронку шведске академије наука.

Нарочито су позната два свеска његова дела *Slavia*. У првом описује културне слике од Волге до Дунава, а у другом од Дунава до Адрије и Београда. — И као песник налазио је г. Јенсен доста мотива у Словени за своје стихове, те нас је и тиме задужио. Његове песме *Ускршња ноћ у српско-православној цркви*, *На Дунаву*, *Манастир на Цетину*, *Селачки Браћ* (Матија Губец), *Вечерњи утисак у Дубровнику*, и т. д. из нашег су живота, поред великог броја песама из живота осталих Словена.

Његова тежња, да позна Шрећане што боље са Словенима, нарочито се манифестовала у низу јавних предавања, од којих са радошћу помињемо његових шест предавања о српској народној поезији.

Поред „Горског Вијенца“ и приповедака поменутих у прошлом броју, г. Јенсен превео је још Др. Лазаревића *Све ће то народ подлатити*, Матавула *Ново оружје*, Кнеза Николе I *Одломак из „Балканске Царице“*, Низ српских народних женских песама (из Вукове Збирке), Мажурањина *Смрт Смањане Ченића*, Бранка Радичевића *Хајдучков Гроб* и *Кад младина умрети*, Петра Прерадовића *Пугици* и т. д.

Од Јула прошле године бави се г. Јенсен у Дубровнику о проучавању песничких дела Цива Франа Гундулића. О овом великом песнику спрема на немачком језику оншариран спис са културно-историјским уводом о Дубровнику. Још 1893. год. написао је г. Јенсен малено дело о Дубровнику и његовој књижевности, али сада га рађајуће и проширује у читаву академску расправу.

Иво Ћипико. Доносећи у овом броју једну од скица Г. Иве Ћипика, обраћамо пажњу својих читалаца и на његове раније радове који изиђоше у две књиге. Прва је „*Primorske duše*“, о којој е критика веома похвално изрази, а друга је „*Са Јадранског Пријорја*“, која пре неколико дана изиђе у Малој Библиотеци (Пахер и Касић).

Г. Ћипико млад је човек, несумњиво талентован и предан. Свињивши нижу гимназију и шумарску школу у Крижевцима, ступи у службу као шумар, те тако дође у непосредан додир са народом. Погледао је од старе племићке породице Ћипика, која, у далеку прошлости, са допунитељем млетачке републике, основа Каптелу — једно од најромантичнијих места у леној Далмацији. Пострадао почтано, ова се породица савим подемократи, али не изгуби у народу гласа свог поштеносног имена.

Почетак књижевног рада Г. Ћипика узела најљепше наде, те не сумњам да ће, овако радећи, стећи и веома угледно место у реду српских књижевника. —

Словенци и српски језик. — У мајском свеску овогodiшњег „*Ljubljanski Zvon*“ читамо чланак Милана Марјановића „*Prviaci hrvatskog realizma*“. Колико је чланак занимљив због мисли у себи, још је занимљивији што га браћа Словенци не донесоше у преводу већ на нашем језику. И ако оно није првица у Словенци, ипак саслужује пажњу с наше стране.

Чех о задругама. — Др. Карел Кадлец доноси у 6. књизи а у 1—2 овогodiшњем свеску периодичног издања „*Národopisný Sborník československý*“ оншариран реферат о новој теорији Др. Јана Пенекерја о словенским задругама, што је био објављен у 4. књизи итега зборника. Пенекер тврди да је задруга у Словени настала под утицајем руско-византијским а у Јужних Словена од времена турске окупације. Др. Кадлец побија ово мишљење, и изводи закључке да је Задруга чисто словенска установа.

Друштво хрватских књижевника. — У Загребу је основано друштво хрватских књижевника, које до сада броји правих чланова у Загребу 151, а изван Загреба 88. Председник је Иван витез Триски, а у управи су Др. Буро Арнолд, Љубо Бабић, Валески, Др. Миливој Лежман, Др. Аугуст Харамбаша, Владимир Мажурањин, Др. Стјепан Милетић, Др. Милан Шеноз и Др. Анте Трескач - Павичић. — А наша Књижевно-уметничка Заједница?

БИБЛИОГРАФИЈА

КЊИГЕ

1. F. V. Krejčí: **Kako se razvijao moderni svjetovni nazor.** Prevodeno iz „Librové knihovny“. — Prag, 1900; izdavač B. Šmeral. Radnička knjižotiskara u Pragu. M. 8°, стр. 30. Цена?

2. Др. Мис. В. Вујић: **Економско-политички погледи Јубрончанина Николе Вида Гучетића из друге половине XVI века.** (Прештампано из „Бранкова Кола“). Ср. Карловци. Српска Манастирска Штампарија, 1900. 8°, стр. 94. Цена 1 динар.

3. Јован Радонић: **Прилози историји словенског препорођаја крајем прошлога и почетком овога века.** (Оштампано из Летописа Матице Српске). У Новом Саду, штампарија српске књижевне М. Поповића, 1900. В. 8°, стр. 89. Цена 1 круна.

4. Земљонисе Аустралије. Написао Срећко А. Милетић, професор Гимназије Краља Александра I. Београд, штампарија код „Прогресе“, С. Хоровића, 1900. 8°, стр. 29. Цена 40 п. д.

5. Извештај о раду Министарства Народне Привреде по струци пољопривредној у 1898. години. — Rapport sur les travaux de Ministère du commerce, de l'agriculture et de l'industrie concernant l'agriculture en 1898. Београд. Држ. Штампарија Краљевине Србаје, 1899. В. 8°, стр. 229. — Цена?

6. Где је љубав, ту је и Бог. Из прича за народ од грофа Јана П. Толстоја. Превео *Нектарије Арпиновић*. Вршац, артистички завод удове Ј. Е. Кирхнерке, 1900. 8°, стр. 15. — Цена 10 елара.

7. Хришћанска књижевност (свезак 4.): Куда води кућна неслота и свађа. 1900, Српска Штампарија у Загребу. 16°, стр. 16. Цена 4 потуре алр. (Добити се може код Јов. Петровића свешт. - професора у Загребу).

8. *Гроф Л. П. Толстој: Васкресење.* Свезак 10 С руског превео Јован Максимовић. Издање књижарнице код Вука Ст. Караџића Св. Ф. Опљанића, у Срем. Карловцима, 1900. — 8°, стр. 433—480. Цена 40 фил.

9. Бошњак, календар за пражестуину годину 1900. Осамнаеста година. Сарајево, Земалска Штампарија. 4°, стр. 159. Цена?

10. Извештај о раду и стању панчевачке српске православне црквене општине за год. 1899. Подноси црквени одбор главној екуменстани саваној за 16. Априла 1900. — XVI — Панчево 1900. Штампарија Браће Јовановића.

„НОВА ИСКРА“ излази сваког 16. у месецу. — Цена: на год. 16, по год. 8, четврт год. 4 дин.; ван Србије год. 10 фор. или 20 дин. у злату. — Претплата и све што се тиче администрације шаље се Р. Ј. Одавићу, власнику „Нове Искре“, Љубићска ул. бр. 8.

Власник и уредник Р. Ј. Одавић.

Милош Ведики — Штампарија Бојовића и Мићића (Ки. Спом. бр. 35.)